

Algemeen ambtsbericht Angola

oktober 2003

Directie Personenverkeer, Migratie- en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken
Den Haag
070-348 59 64

31 oktober 2003

	<i>Pagina</i>
1	Inleiding 4
2	Landeninformatie 5
2.1	Basisgegevens 5
2.1.1	Land en volk 5
2.1.2	Geschiedenis 6
2.1.3	Staatsinrichting 14
2.2	Politieke ontwikkelingen 15
2.3	Veiligheidssituatie 18
2.4	Sociaal-economische situatie 23
3	Mensenrechten 26
3.1	Juridische context 26
3.1.1	Verdragen en protocollen 26
3.1.2	Nationale wetgeving 26
3.2	Toezicht 28
3.3	Naleving en schendingen 28
3.3.1	Vrijheid van meningsuiting 28
3.3.2	Vrijheid van vereniging en vergadering 29
3.3.3	Vrijheid van godsdienst 30
3.3.4	Bewegingsvrijheid 31
3.3.5	Rechtsgang 35
3.3.6	Arrestaties en detenties 36
3.3.7	Mishandeling en foltering 38
3.3.8	Verdwijningen, buitengerechtelijke executies en moorden 39
3.3.9	Doodstraf 39
3.4	Positie van specifieke groepen 40
3.4.1	Vrouwen 40
3.4.2	Minderjarigen 41
3.4.3	UNITA- en FLEC-aanhangers 43
3.4.4	Dienstplichtigen 44
3.4.5	Homoseksuelen 46
4	Migratie 47
4.1	Migratiestromen 47
4.2	Opvang binnenlands ontheemden 47
4.3	Minderjarigen 48
4.4	Activiteiten van internationale organisaties 52
4.5	Beleid andere Europese landen 53
5	Samenvatting 55

Bijlage 1 Kaart van Angola

Bijlage 2 Kaart van Cabinda

Bijlage 3 Kaart met gesproken talen in Angola

Bijlage 4 Kaart van Angola met indeling naar veiligheid

Bijlage 5 Kaart van Angola met geschatte aantallen mijnevelden

Bijlage 6 Overzicht van politieke partijen vertegenwoordigd in de Nationale Assemblée

1 Inleiding

In dit algemene ambtsbericht wordt de huidige situatie in Angola beschreven voorzover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Angola en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Angolese asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere ambtsberichten over de situatie in Angola (laatstelijk 14 mei 2003). Het algemeen ambtsbericht beslaat de periode van april 2003 tot en met september 2003.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie van openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst.

Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordigingen in Luanda en in EU-lidstaten aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag.

In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, is de tekst in veel gevallen ook gebaseerd op informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op recente ontwikkelingen op politiek, veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van Angola. Ook is een korte passage over de geografie en de bevolking van Angola opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in Angola geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij Angola partij is, komen de mogelijkheden van toezicht aan de orde. Daarna volgt de beschrijving van de naleving dan wel schending van enkele klassieke mensenrechten. Ten slotte wordt de positie van specifieke groepen belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van binnenlands ontheemden en van minderjarigen, het beleid van een aantal andere Europese landen inzake asielzoekers uit Angola en activiteiten van internationale organisaties, waaronder de positie van UNHCR, aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk vijf.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en volk¹

Angola is gelegen in het zuidwesten van Afrika en grenst aan de Atlantische Oceaan, de Democratische Republiek Congo (DRC), Zambia en Namibië. De bevolking, die in 1999 geschat werd op slechts 12 miljoen inwoners, bestaat voor 45% uit kinderen onder de 15 jaar. Slechts 5% is ouder dan 60 jaar. De Ovimbundu (37%), de Kimbundu (25%) en de Bakongo (13%) zijn de belangrijkste bevolkingsgroepen. De officiële taal is Portugees, de enige taal waarin het onderwijs plaatsvindt. Afrikaanse talen die gesproken worden zijn Umbundu, Kimbundu, Kikongo en andere Bantu-talen.

In principe is Portugees de voertaal in Angola, maar in de grensgebieden wonen wel personen die naast hun inheemse moedertaal geen westerse taal spreken, of alleen Frans (DRC) of -in veel mindere mate- Engels (Zambia, Namibië). Ook Duits of Afrikaans wordt wel gesproken, langs de grens met Namibië.

Aangenomen wordt dat ongeveer 70% van de Angolezen Portugees spreekt; in Luanda is dit ongeveer 90%, in de meeste provincies 80%, in het extreme noorden 55%, en in het extreme zuiden 25%.

De talen die in Cabinda het meest gesproken worden zijn Yombe (in het noorden) en San Salvador Kongo (in het zuiden). De verzamelnaam voor de Kikongodialecten is Ibinda of Fiote (de oorspronkelijk Portugese benaming voor de talen die werden aangetroffen in Cabinda. Later werd deze term vervangen door Ibinda).² In Cabinda worden de lokale talen over het algemeen als voertaal gebruikt. Portugees wordt op school onderwezen, maar velen spreken ook Frans als westerse taal. Geschat wordt dat 70% van de Cabindezen Portugees spreekt.

In de jaren zeventig uit Zaïre teruggekeerde *regressados*³ in Luanda hebben zich het Portugees eigen gemaakt. Vaak wordt onderling wel nog Lingala gesproken. Het is mogelijk dat in de grensgebieden met de DR Congo kleine groepen *regressados* verblijven die alleen Lingala spreken.

Het land is verdeeld in 18 provincies: Bengo, Benguela, Bié, Cabinda (een enclave tussen de DRC en Congo-Brazzaville), Cuando-Cubango, Cuanza Norte, Cuanza

---

¹ Europa Publications, *Africa South of the Sahara 2002, Angola* (Londen 2001)

² www.cabinda.net/ibinda.html

³ Regressados zijn personen van vaak Bakongo-achtergrond met de Angolese nationaliteit die na een verblijf als vluchteling in het toenmalige Zaïre terugkeerden naar Angola.

Sul, Cunene, Huambo, Huila, Luanda, Lunda Norte, Lunda Sul, Malanje, Moxico, Namibe, Uige en Zaire.

Geografisch kunnen een centraal hoogland, een overgangszone en een kustvlakte worden onderscheiden. De rivieren zijn grotendeels onbevaarbaar. Het klimaat is tropisch en vochtig in het noorden en subtropisch met minder regen in het zuiden. Op het centraal hoogland is het koeler en valt meer regen dan in de kustvlakte. Het regenseizoen loopt van oktober tot april.

De hoofdstad Luanda is onderverdeeld in *município*'s, die bestaan uit een aantal *comuna*, die weer opgedeeld zijn in *bairro*'s.

De Angolese munteenheid is sinds 1 december 1999 de *Kwanza*. Deze kwam in de plaats voor de *Kwanza Reajustado* in de verhouding 1:1.000.000. De *Kwanza Reajustado* was nog tot 1 september 2000 in gebruik naast de nieuwe *Kwanza*. 1 euro was in september 2003 95 *kwanza*.

2.1.2 Geschiedenis

De Angolese hoofdstad Luanda werd in 1575 door Portugal gesticht. De stad werd een belangrijke schakel in de slavenhandel. Het duurde tot het begin van de twintigste eeuw voordat het binnenland onder koloniaal bestuur kwam. Tot 1974 hadden zich ongeveer 330.000 blanken in Angola gevestigd.

In de twintigste eeuw ontstonden apart van elkaar in verschillende delen van het land vrijheidsbewegingen, die onafhankelijkheid van Portugal nastreefden. Vanaf het midden van de jaren zestig konden drie groeperingen onderscheiden worden, die er niet in slaagden samen een front te vormen:

Movimento Popular de Libertação de Angola (MPLA), in hoofdzaak voortgekomen uit de halfbloedgemeenschap in Luanda en de Umbundu etnische groep uit de omgeving van de hoofdstad;

Frente Nacional de Libertação de Angola (FNLA), grotendeels voortgekomen uit de Bakongo etnische groep uit de noordelijke provincies; en

União Nacional para a Independência Total de Angola (UNITA), opgericht door Jonas Savimbi in 1966, en grotendeels steunend op de Ovimbundu en andere etnische groepen uit de centraal-zuidelijke provincies.

Het kleinere *Frente de Libertação do Enclave de Cabinda* (FLEC) beijverde zich voor onafhankelijkheid van de aparte Portugese kolonie Cabinda.

Aan de vooravond van de onafhankelijkheid op 11 november 1975 kwam de overgangsregering van MPLA, UNITA en FNLA ten val en vervolgens verviel Angola in een burgeroorlog. In die strijd had de MPLA met Cubaanse steun Luanda in handen - waarmee zij aanspraak maakte op de erfenis van de koloniale staat - , terwijl een UNITA-FNLA-verbond zijn hoofdkwartier had in Huambo in het centrale hoogland. Het Zuid-Afrikaanse leger steunde UNITA vanuit het

zuiden. Belangrijke nederlagen leidden ertoe dat het FNLA als beweging aan belang inboette.

De strijd in Angola stond lange tijd in het teken van de Koude Oorlog en de strijd tegen apartheid. Na het einde van de Koude Oorlog verlegden de strijdende groepen hun doel naar controle over (een deel van) de natuurlijke hulpbronnen van het land. Deze verschuiving van de inzet van de strijd werd in de hand gewerkt door een aantal factoren. In de eerste plaats beschikt Angola over grote natuurlijke rijkdommen, zoals olie (met name in de oceaanbodem) en diamanten (in het binnenland). Na de onafhankelijkheid groeide het belang van de informele economie en het informele staatsbestuur. Dit gebeurde onder meer doordat een groot deel van de bevolking de postkoloniale overheid niet als legitiem ervoer, maar ook doordat de Angolese staat slecht geïnstitutionaliseerd was door de koloniale machthebbers. De staat verzwakte, waardoor het mogelijk werd voor gewapende groepen als MPLA (het regeringsleger), UNITA en FLEC om controle te krijgen over bepaalde delen van het land en de daar beschikbare natuurlijke rijkdommen. Door het groeiende belang van de informele economie en door de groeiende buitenlandse afzetmarkt werd het mogelijk die natuurlijke rijkdommen te gelde te maken.

1991: vredesakkoord van Bicesse

In mei 1991 tekenden de MPLA en UNITA de vredesakkoorden van Bicesse. In dat jaar werd ook de VN Angola Verificatie Missie (UNAVEM) II⁴ opgericht ter verificatie van de implementatie van die akkoorden. Tevens voerde de MPLA in dat jaar het meerpartijensysteem in (wat betekende dat UNITA als politieke partij werd erkend) en werd afstand gedaan van het marxistisch-leninisme als staatsideologie.

De periode 1992-1998: meerpartijenbewind, akkoorden van Lusaka

In 1992 volgden algemene presidents- en parlementsverkiezingen. President José Eduardo Dos Santos won de presidentsverkiezingen nipt. Ook de parlementsverkiezingen werden een overwinning voor de MPLA. Hoewel de verkiezingen volgens de Verenigde Naties (VN) vrij en eerlijk waren verlopen, verwierp UNITA de uitkomst en hervatte het de burgeroorlog.

Na een jaar lang bemiddelen door de speciale vertegenwoordiger van de VN tekenden de regering en UNITA, in een nieuwe poging de burgeroorlog te beëindigen, in 1994 de akkoorden van Lusaka.

In de akkoorden van Lusaka werd onder meer bepaald dat:

- UNITA zijn wapens zou inleveren;

⁴

De eerste missie had toezicht gehouden op het vertrek van de Cubaanse strijders die de MPLA hadden gesteund.

- een nationaal leger gevormd zou worden, waarin een gedeelte van de UNITA troepen opgenomen zou worden;
- een regering van nationale eenheid en verzoening gevormd zou worden;
- het overheidsgezag uitgebreid zou worden naar gebieden die op dat moment onder UNITA controle stonden;
- er een grote VN-vredesmacht zou komen (UNAVEM III).

In de daaropvolgende periode kwam in het algemeen de regering zijn verplichtingen na, hoewel het optreden van de politie en in mindere mate het leger in voormalige UNITA-gebieden veel kritiek oopriep. De in de akkoorden voorziene regering van nationale eenheid en verzoening werd uiteindelijk in april 1997 gevormd. Vier UNITA-ministers maakten er deel van uit.

In tegenstelling tot de regering voldeed UNITA niet aan zijn verplichtingen. Het handhaafde een belangrijke militaire capaciteit en droeg slechts geleidelijk zijn gebieden over. Na - soms terecht - kritiek op het handelen van de overheid in die vrijgekomen gebieden kwam het proces van overdracht tot stilstand. Medio 1998 bleek steeds duidelijker dat Savimbi weigerde de verplichtingen voortvloeiend uit de Lusaka-akkoorden na te komen.

Op 1 september 1998 schorste de regering de vier UNITA-ministers en de 70 UNITA-parlementsleden wegens het niet nakomen van de Lusaka-akkoorden door UNITA. De volgende dag publiceerde een comité van vijf hooggeplaatste UNITA-leden een manifest waarin scherpe kritiek op de leiding van UNITA werd geuit wegens het niet nakomen van de Lusaka-akkoorden. Dit comité splitste zich onder leiding van Eugénio Manuvakola⁵ af van UNITA en werd later UNITA-Renovada genoemd. Vrijwel onmiddellijk erkende de Angolese regering de afgescheiden UNITA-leden als de enige vertegenwoordigers van UNITA.

Een grote meerderheid⁶ van UNITA-leden in het parlement erkende de overname van de partij door Manuvakola niet of maar gedeeltelijk. Volgens hen was UNITA-Renovada een verlengstuk van de MPLA geworden door de subsidies en privileges die de Renovada-leden genoten. Een invloedrijke aanvoerder van deze kritische groep UNITA-parlementsleden, aangeduid als UNITA-Autonomie, was Chivukuvuku. Savimbi distantieerde zich sinds 1998 herhaaldelijk van beide politieke groepen in Luanda en voelde zich slechts politiek vertegenwoordigd door UNITA-woordvoerders in Europa.

De periode na december 1998: hervatting van de burgeroorlog

De militaire afspraken in de akkoorden van Lusaka verloren uiteindelijk in december 1998 hun waarde toen het leger een offensief begon tegen UNITA.

---

⁵ Manuvakola was in 1994 de vertegenwoordiger van Savimbi die het Lusaka-akkoord ondertekende.

⁶ Na de dood van Savimbi steunde 15 van de 70 UNITA-parlementsleden Manuvakola toen deze protesteerde tegen de wijze waarop Gato de macht binnen UNITA naar zich toetrok. Hiermee kwamen ongeveer de getalsmatige verhoudingen tussen UNITA-Renovada-aanhangers en overige UNITA-parlementsleden aan het licht.

UNITA bleek veel sterker dan verwacht en had in augustus 1999 in grote delen van het land het regeringsleger in het defensief gedrongen. Hierop herbewappende het Angolese leger zich en startte het in september 1999 operatie “Restauro”. Vanaf eind 1999 leed de gewapende vleugel van UNITA grote verliezen, waaronder steden, bases en vliegvelden die essentieel waren voor de bevoorrading. Als gevolg daarvan vormde UNITA niet langer een conventionele bedreiging voor het regeringsleger. Savimbi ging hierop noodgedwongen over op guerrilla-tactieken. Waar vóór december 1998 een min of meer heldere scheiding bestond tussen door UNITA beheerst gebied en door de regering beheerst gebied, kreeg het regeringsleger nu in principe overal toegang. Wel raakten de regeringstroepen dunner gespreid over het land, waardoor de mogelijkheden tot het bieden van bescherming aan burgers tegen gewapende groepen per saldo in vele gebieden verminderden.

De VN zette zich in door het VN-sanctieregime tegen UNITA effectief te maken. De sancties omvatten onder meer een verbod op leverantie van wapens en olieproducten aan UNITA en een verbod op de handel in diamanten afkomstig uit UNITA-gebied. Dit sanctieregime werd aanvankelijk op grote schaal ontdoken. UNITA bleef ondanks de sancties voldoende inkomsten verwerven om haar eigen organisatie en de strijd gaande te houden. Ondertussen was de oorlog ook voor personen in het regeringsleger een bron van inkomsten geworden.

2002-heden: Vredesproces

Op 22 februari 2002 werd Savimbi in een vuurgevecht met het regeringsleger gedood. Anderhalve maand later, op 4 april 2002, ondertekenden UNITA en het Angolese leger een officiële staakt-het-vuren-overeenkomst. Dit *Memorandum of Understanding* (MoU) werd gepresenteerd als een addendum bij de Vredesakkoorden van Lusaka van november 1994. Deze overeenkomst op militair niveau moest de weg vrij maken voor verdere besprekingen op politiek niveau.

Onmiddellijk na de ondertekening werden enkele belangrijke UNITA-bevelhebbers opgenomen in het Angolese regeringsleger⁷, en werd begonnen de naar schatting 50.000 (het bleken er uiteindelijk ongeveer 87.000) UNITA-rebellen bijeen te brengen en te ontwapenen of te integreren in het regeringsleger.⁸ Elke ondercommandant van UNITA kreeg een kamp tot zijn beschikking waar hij zijn, vaak uitgehongerde, troepen kon onderbrengen. Uiteindelijk werden in geheel Angola ongeveer 80 demobilisatiekampen (ook wel inkwartieringskampen of *reception areas* genoemd) opgezet.

Nadat de Angolese regering de demobilisatie en ontwapening op 2 augustus 2002 voltooid verklaarde, tekenden de regering en UNITA op 26 augustus 2002 het *Memorandum of Commitment for the Final Implementation under the Protocol*. In

⁷ Jornal de Angola (7 april 2002)

⁸ Jornal de Angola (6 april 2002)

dit memorandum werd overeengekomen dat in een periode van 45 dagen de overblijvende politieke aspecten van het Lusaka-protocol zouden worden uitgevoerd. Deze politieke aspecten werden benoemd als:

- nationale verzoening en de sociale reïntegratie van voormalige UNITA-rebellen,
- toewijzing van faciliteiten aan UNITA,
- toewijzing van overheids- en regeringsfuncties aan UNITA-leden,
- omvorming van UNITA tot een volwaardige politieke partij,
- herziening van de nationale symbolen van Angola⁹, en
- start van het verkiezingsproces.¹⁰

Een *Joint Commission on the Peace Process* onder leiding van de speciale vertegenwoordiger van de VN secretaris-generaal, Ibrahim Gambari, werd opgericht om toezicht te houden op de uitvoering van het *Memorandum of Commitment*. Op 21 november 2002 werd de Joint Commission onder zware druk van de Angolese regering en met instemming van UNITA opgeheven. Op dat moment was een aantal punten uit het *Memorandum of Commitment* ten uitvoer gebracht: de regering had UNITA de beloofde faciliteiten toegekend (al ging dit in enkele gevallen met incidenten gepaard) en zij had enkele UNITA-functionarissen benoemd tot gouverneur en minister. UNITA en UNITA-Renovada herenigden zich in oktober 2002 tot één politieke partij. Voormalig generaal van UNITA, Lukamba 'Gato' werd aangewezen als hoofd van de nieuwe politieke commissie,¹¹ en Manuvakola als secretaris voor Constitutionele Zaken. Voor wat de verkiezingen betreft werd overeengekomen dat een tweede ronde voor de verkiezingen van 1992 (deze werd nooit gehouden) door de ontwikkelingen achterhaald was en dat nieuwe algemene verkiezingen gehouden zouden worden.

Niet voltooide punten uit het *Memorandum of Commitment* waren de sociale reïntegratie van voormalige UNITA-rebellen en de nationale verzoening. Ontmanteling van de demobilisatiekampen had in principe veel haast voor de regering, die geen UNITA-enclaves in de vorm van semi-permanente kampen wenst. Zij ging daarbij aanvankelijk nogal eens overhaast te werk. Voor toezicht op het vredesproces werd sinds de opheffing van de *Joint Commission* een Nationale Commissie voor Reïntegratie opgericht onder leiding van premier Nando. Volgens UNITA wordt sinds de opheffing van de *Joint Commission* echter niet meer serieus met UNITA overleg gepleegd over de voortgang van het vredesproces.¹² UNITA zegt zich zorgen te maken over de gevolgen van het

⁹ Uiteindelijk werd met betrekking tot het onderwerp herziening van nationale symbolen besloten dat dit een taak was van het parlement. UN/S/2002/1353, *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 21

¹⁰ UNSC (S/2002/1353), *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 4-6

¹¹ IRIN, *UNITA calls for lifting sanctions* (23 augustus 2002)

¹² Interview met Simao Sakala, adjunct-secretaris voor Externe Betrekkingen van UNITA

gebrek aan reïntegratie van de voormalige UNITA-rebellen. Hoewel geen terugkeer naar een burgeroorlog voorzien wordt, bestaat er een duidelijk risico op verhoogd banditisme.

Op 2 april 2002 had het parlement een nieuwe amnestiewet aangenomen. Deze wet was geldig tot 45 dagen na de dag dat de wet van kracht werd.¹³ In de praktijk werd de termijn echter niet zo strikt genomen; ook in de maanden na het verloop van de termijn meldden zich nog voormalige UNITA-rebellen bij de demobilisatiekampen, zonder dat dit tot problemen leidde.

De precieze tekst van de amnestiewet was onduidelijk; minstens twee versies circuleerden, die beide als gezaghebbend beschouwd werden. De amnestiewet bleek een politiek instrument. Hij werd niet juridisch getest, omdat er geen gevallen bekend waren van UNITA-leden aan wie geen amnestie verleend werd. De wet werd door UNITA noch MPLA ter discussie gesteld, volgens waarnemers omdat beide partijen de instelling van een Waarheidscommissie willen voorkomen.

Cabinda

Cabinda had in de koloniale tijd een aparte status, omdat Portugal aanvankelijk van plan was het olierijke Cabinda bij onafhankelijkheid in eigen handen te houden. In 1885 tekenden 18 Cabindese stamhoofden een petitie die van Cabinda een Portugees protectoraat zou maken. De rechtsgeldigheid van deze petitie, die ook wel het Verdrag van Simulambuco wordt genoemd, wordt door de Angolese regering betwist. In 1974 kondigde de Portugese regering een referendum aan over zelfbeschikking van Cabinda, maar dit referendum werd nooit gehouden; bij de onafhankelijkheid van Angola in 1975 werd Cabinda door Portugal en Angola in het Verdrag van Alvor tot onvervreemdbaar deel van Angola verklaard.¹⁴ Tot op de dag van vandaag komt ongeveer zestig procent van de Angolese olieproductie en dus van de olie-inkomsten uit Cabinda.

In 1963 werd met steun van de Portugese autoriteiten een Cabindese tegenhanger van de Angolese onafhankelijkheidsbewegingen opgericht, genaamd FLEC (*Frente de Libertação do Enclave de Cabinda*). Ranque Franque werd president van de organisatie, Tiago Nzita de vice-president, en Lubota de premier van de organisatie. Na de inlijving van Cabinda bij Angola in 1975 werd een gewapende tak van FLEC, genaamd FAC (*Forças Armadas de Cabinda*) opgericht. Nadat FLEC-FAC de wapens oppakte, probeerde de MPLA FLEC ertoe over te halen het onafhankelijkheidsstreven op te geven. Een aantal leiders van FLEC nam daarop een verzoenende positie in, die leidde tot een splitsing in de organisatie. Hiermee was FLEC-Renovada (de gematigde factie) ontstaan. Zowel FLEC-FAC als FLEC-Renovada noemt zich FLEC. Het *Frente Democrática de Cabinda* (FDC), de *Movimento do Reagrupamento das Populações Congolesas* (MRPC), en FLEC-

¹³ Angop, *Parliament unanimously passes amnesty law* (3 april 2002)

¹⁴ Amnesty International, *Angola. Extrajudicial executions and torture in Cabinda* (april 1998)

Original (van Ranque Franque) zijn andere afsplitsingen van FLEC, zonder duidelijke aanhang. In de ogen van de bevolking van Cabinda bestaat er slechts één beweging en dat is FLEC.

In 1996 zegde de Angolese regering toe 10% van de belastinginkomsten uit olie toe te voegen aan het provinciale budget van Cabinda. Dit nam het separatisme enige wind uit de zeilen. Verder leidden de goede banden van Angola met de regeringen van de DRC en de Republiek Congo (Brazzaville) ertoe dat de Cabindese rebellen geïsoleerd raakten van steun buiten de enclave.¹⁵ Na de dood van Savimbi verlegde de Angolese regering haar aandacht uitdrukkelijk naar Cabinda.

Verscheidene keren gaf de Angolese regering aan niet verder te willen gaan dan een heel beperkte mate van autonomie voor Cabinda.¹⁶ Van Angolese zijde nam de druk op de gewapende FLEC-groepen toe om in te stemmen met vredesbesprekingen. Als een geste van goede wil stelde president Dos Santos in de zomer van 2002 Anibal Rocha aan als gouverneur in Cabinda. Rocha was prominent lid van de MPLA en voorheen gouverneur van Luanda, waar hij een goede naam had opgebouwd met de sociaal-economische ontwikkeling van die provincie. Verder ging de regering gesprekken aan met verschillende personen die namens de Cabindese bevolking (zeiden te) spreken.¹⁷ Sommigen waren leiders uit het verleden of personen die bekend stonden om hun gematigde houding. Door enerzijds in te zetten op meer ontwikkeling voor Cabinda en door anderzijds te ‘onderhandelen’ met verschillende, vaak gematigde, prominenten van FLEC, poogde de regering binnen FLEC verdeeldheid te zaaien (een methode die in het verleden ook met succes tegen andere politieke tegenstanders was gebruikt).

Parallel aan de ontwikkelingen op het politieke vlak voerde de regering de druk in Cabinda op door middel van een omvangrijk militair offensief, ingezet in oktober 2002.¹⁸ Het aantal manschappen van het Angolese regeringsleger in Cabinda nam vanaf de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* met UNITA in april 2002 sterk toe. De gouverneur van Cabinda ontkende de toename, maar gaf wel aan dat het regeringsleger in de provincie met ‘zuiveringsoperaties’ bezig was.¹⁹ Een grote aanwezigheid van elite-troepen, bestaande uit de zogenaamde

¹⁵ IRIN, *Cabinda separatists call for an end to hostilities* (21 augustus 2002)

¹⁶ In september 2002 vond in Luanda een tweedaagse conferentie plaats over het conflict in Cabinda. De regering gaf wederom aan dat onafhankelijkheid voor Cabinda geen optie was, maar dat over een zekere mate van autonomie gesproken kon worden, bron: IRIN, *Peace incomplete until solution found for Cabinda* (24 september 2002).

¹⁷ Gesprekspartners waren bijvoorbeeld oud-leiders als Ranque Franque, de eerste president van FLEC; Lubota, de toenmalige premier; en Tiburcio, een leider van FLEC-Renovada, de gematigde factie.

¹⁸ Coalition for citizens rights, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002)

¹⁹ Jornal de Angola (19 oktober 2002)

caçadores en *ninja's* (zie § 2.3 Veiligheidssituatie), was erop gericht de rebellen te isoleren ten opzichte van de buurlanden, maar meer nog van de lokale bevolking, onder wie veel sympathie bestond voor het streven van FLEC naar meer autonomie ofwel onafhankelijkheid. De bevolking werd daarom van de dorpen in het oerwoud weggedreven naar de meer bewoonde delen van Cabinda, dan wel sterk in de bewegingsvrijheid beperkt door de aanwezigheid van militairen.

Op het gebied van de mensenrechten verslechterde de situatie in Cabinda als gevolg van de militaire operaties door het regeringsleger sinds oktober 2002 ernstig. Volgens een onafhankelijke ad hoc mensenrechtencommissie voor Cabinda voerde het regeringsleger na aanvallen door de rebellen op militaire doelen vaak wraakacties uit op burgerdoelen in de buurt. In de rapportage werden schendingen genoemd en beschreven die bij de wraakacties plaatsvonden. Het betrof buitengerechtelijke executies, verdwijningen, mishandeling en marteling, plundering en vernieling van woningen. Er waren berichten van vrouwen die voor de ogen van hun echtgenoten of ouders werden verkracht, met het doel hen te intimideren en te vernederen. De schendingen werden in de hand gewerkt door de omstandigheden waaronder de regeringssoldaten in Cabinda verbleven en door het feit dat het overgrote deel van de bevolking achter de idealen van FLEC stond, waardoor zij door het leger en de *ninja's*²⁰ als verlengstuk van de rebellen werd gezien.²¹

Er vonden ook mensenrechtenschendingen door FLEC plaats. Alle inwoners van Cabinda, met name in de dicht beboste gebieden waar FLEC zich meestal ophield, konden gedwongen worden om logistieke hulp te bieden. Ook liepen jonge mannen, soms minderjarigen, het risico gedwongen gerekruteerd worden. Personen die verdacht werden van sympathieën voor de regering konden door FLEC-rebellen worden mishandeld of vermoord. In de afgelopen jaren was FLEC verantwoordelijk voor ontvoeringen van enkele buitenlanders, met name Portugezen. Als voorwaarde voor vrijlating eisten de ontvoerders erkenning door Portugal van Cabinda's recht op zelfbeschikking. Uiteindelijk werden de meeste gijzelaars vrijgelaten voor losgeld. In de verslagperiode vonden geen ontvoeringen plaats.

Overigens waren er minder berichten van schendingen door FLEC dan van schendingen door regeringstroepen. Dit hing samen met het feit dat de rebellen een grote aanhang hadden onder de bevolking, maar ook met het feit dat het aantal regeringssoldaten in Cabinda vele malen groter was dan het aantal FLEC-rebellen.

²⁰ Voor uitleg van de term *Ninja's* zie § 2.3 Veiligheidssituatie

²¹ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 3. Hoewel de beschreven schendingen teruggaan tot 1994, vond het overgrote deel ervan plaats in de verslagperiode.

In februari 2003 kondigde de Angolese regering een vredesvoorstel voor Cabinda aan. Voorwaarde van de regering was echter dat FLEC-FAC de wapens neer zou leggen. FLEC-FAC gaf op zijn beurt aan daarmee te zullen wachten tot de regering aanwijsbaar bereid zou blijken tot verdere dialoog.²²

2.1.3 Staatsinrichting

De Angolese grondwet dateert van 11 november 1975 en is een aantal malen, laatstelijk op 26 augustus 1992, herzien. De laatste herziening betrof de invoering van een meerpartijensysteem. Sinds geruime tijd is binnen de Nationale Assemblee een Commissie voor Constitutionele Hervorming doende een geheel nieuwe grondwet te ontwerpen.

De Republiek Angola (tot augustus 1992 de Volksrepubliek Angola) is in naam een parlementaire meerpartijendemocratie, in feite echter een republiek met een sterk presidentieel systeem. De president is tevens opperbevelhebber van de strijdkrachten. Hij benoemt (en ontslaat) de overige leden van het kabinet, hij benoemt de rechters van het Hooggerechtshof en schrijft verkiezingen uit. Sinds 5 december 2002 heeft Angola een regering van Nationale Eenheid en Verzoening, waarin leden van de nieuwe, herenigde UNITA zijn opgenomen. Bij de benoeming van het nieuwe kabinet is de functie van minister-president opnieuw ingesteld, nadat in januari 1999 de president zichzelf direct aan het hoofd van het kabinet had geplaatst.

De volksvertegenwoordiging bestaat uit één kamer, de Nationale Assemblee (*Assembléia Nacional*), en heeft 220 zetels. De leden worden volgens het systeem van evenredige vertegenwoordiging gekozen, in principe voor een termijn van vier jaar. Op 29-30 september 1992 werden echter de laatste verkiezingen gehouden, zowel voor het parlement als voor de president, die tevens de eerste meerpartijenverkiezingen waren. Sindsdien zijn nieuwe verkiezingen steeds uitgesteld in verband met de burgeroorlog.

Aan het hoofd van de provincies staat een gouverneur, bijgestaan door een vice-gouverneur, die beiden door de president benoemd worden.

Het rechtssysteem is gebaseerd op Portugees en gewoonterecht. De onafhankelijkheid van de rechtspraak is in de grondwet vastgelegd. De wettelijke leeftijd voor meerderjarigheid is 18 jaar.

²²

IRIN, Angola: Separatists urge govt to deliver on promise of dialogue (19 februari 2003)

2.2 Politieke ontwikkelingen

In deze paragraaf komen de politieke ontwikkelingen uit de verslagperiode, april 2003 tot en met september 2003, aan bod. Allereerst zal worden ingegaan op de omvorming van UNITA tot een herenigde politieke partij. Vervolgens zal een beschrijving worden gegeven van de ontwikkelingen in Cabinda. Tot slot zal worden ingegaan op de buitenlandse betrekkingen van Angola.

Omvorming van UNITA tot politieke partij

Vooralsnog zijn verkiezingen voorzien voor eind 2005 of zelfs 2006. Uitstel van de verkiezingen zou in het voordeel zijn van UNITA, dat daarmee meer tijd zou hebben om haar krachten te hervinden. Van 24 tot en met 27 juni 2003 vond het partijcongres van UNITA plaats. Op dit congres werd Isaias Samakuva met 78% van de stemmen tot de nieuwe leider van het nieuwe en herenigde UNITA gekozen. Voor het leiderschap hadden zich drie personen kandidaat gesteld, namelijk Samakuva, de voormalige vertegenwoordiger van UNITA in Parijs en Londen; Paulo Lukamba 'Gato', de voormalige rechterhand van Savimbi die na de ondertekening van het MoU het voorlopige leiderschap van UNITA op zich had genomen; en Dinho Chingunji, lid van één van de families die UNITA oprichtten. De strijd ging voornamelijk tussen Samakuva, die favoriet was in de internationale gemeenschap, en Gato, die meer steun kreeg van de UNITA-vertegenwoordigers uit het binnenland.²³

Na zijn verkiezing tot leider van UNITA benoemde Samakuva 25 leden tot het Uitvoerend Comité van de partij. Gato maakte geen deel uit van deze 25 leden.²⁴ UNITA ziet de verkiezing van een nieuwe leider als een nieuwe stap in de richting van een herenigd en sterk UNITA. Toch heeft de partij nog problemen te duchten. De MPLA doet pogingen om facties binnen UNITA tegen elkaar uit te spelen door middel van financiële gunsten voor facties en individuen.²⁵ In april 2003 verbrak een hoge functionaris binnen UNITA, voorzitter van de nationale commissie voor Justitie Antonio Mbuca Madeco, zijn banden met die partij en sloot hij zich aan bij de MPLA.²⁶ Lukamba 'Gato' ontkende geruchten dat hij een eigen partij wilde oprichten.²⁷ Verder bleek in de verslagperiode 4 miljoen USD aan partijsubsidies te zijn gebruikt voor de inrichting van de huizen van hoge UNITA-vertegenwoordigers in Luanda.²⁸

²³ Reuters, *Angola's UNITA to pick Savimbi successor* (23 juni 2003), *Angola's UNITA starts congress to pick new leader* (24 juni 2003) en IRIN, *Samakuva new UNITA leader* (27 juni 2003)

²⁴ Jornal de Angola (10 juli 2003)

²⁵ Economist Intelligence Unit (EIU), *Country report for Angola* (juni 2003), p. 1

²⁶ Jornal de Angola (13 april 2003)

²⁷ Agora (week 30 2003)

²⁸ Folha 8 (week 16 2003) en Voice of America, geciteerd in Jornal de Angola (19 april 2003 en 24 april 2003)

Eén van de belangrijkste punten op de agenda van UNITA is een goede reïntegratie van de voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden in de Angolese samenleving. In juni 2003 verklaarde de Angolese regering alle demobilisatiekampen gesloten. Op dat moment waren echter nog niet alle voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden ook daadwerkelijk hervestigd in hun gebied van herkomst, en enkele kampen bleven open als transitkamp. De distributie van de beloofde hervestigingskits verliep niet zoals de regering had beloofd; de meeste voormalige rebellen werden hervestigd zonder (vooralsnog) de kit te ontvangen (zie ook § 4.2 Opvang van binnenlands ontheemden). Er zijn incidenten gemeld van voormalige rebellen die, onderweg naar hun nieuwe woonplaatsen of wanneer zij daar aangekomen zijn, hun burens intimideren en hun voedsel stelen.²⁹

Ook in de verslagperiode meldden zich nog personen die verklaarden tot UNITA te behoren. Vaak werd ervan uitgegaan dat deze personen zich aanmeldden om in aanmerking te komen voor de voorzieningen waarop de voormalige rebellen aanspraak kunnen maken. De verklaringen werden dan ook vaak in twijfel getrokken.

Cabinda

In de verslagperiode meldden zeven topfunctionarissen van FLEC, waaronder stafchef Francisco Luemba, zich bij de Angolese autoriteiten. Zij gaven aan de strijd te hebben opgegeven omdat het moreel van de FLEC-rebellen sinds het offensief van de regering van oktober 2002 gedaald was en er onvoldoende middelen waren om de strijd gaande te houden. Een woordvoerder van FLEC gaf echter aan dat de functionarissen zich uit eigenbelang hadden overgegeven, en dat de strijd van FLEC zich voortzet onder leiding van Estanislau Boma.³⁰

In juni 2003 vonden in Parijs besprekingen plaats tussen de verschillende facties van FLEC. Uitkomst van de bijeenkomst was dat de verschillende facties weliswaar verschillende methoden aanhangen om tot een einde van het conflict in Cabinda te komen, maar dat alle facties hetzelfde doel nastreven en dat wat de Cabindese burgers betreft er slechts één FLEC bestaat. Het standpunt van de Angolese regering dat FLEC geen duidelijk aanspreekpunt heeft, is in de ogen van de Cabindese bevolking slechts een voorwendsel om met de verschillende facties afzonderlijk te kunnen onderhandelen en ze tegen elkaar uit te spelen.³¹

De minister van Defensie, Kundi Paihama, en de secretaris-generaal van de MPLA, João Lourenço, riepen FLEC op om de wapens neer te leggen en in te

²⁹ IRIN, *Aid groups call for increased aid to returnees* (15 april 2003)

³⁰ IRIN, *FLEC/FAC resolute in call for independence* (3 juli 2003) en gesprek met J. Gieskes, woordvoerder van FLEC-FAC in Nederland

³¹ PNN, *Resistencia cabindesa confiante: Durão Barroso prometeu-nos resolver o problema de Cabinda* (11 juli 2003)

gaan op het vredesvoorstel dat de Angolese regering begin 2003 deed.³² Voorwaarde voor uitvoering van het voorstel was dat FLEC de wapens zou neerleggen. FLEC gaf in de verslagperiode aan niet op het voorstel voor vredesonderhandelingen van januari 2003 te zijn ingegaan, omdat de regering slechts op basis van de grondwet van 1975 de dialoog wilde aangaan. In de grondwet van 1975 wordt Cabinda aangemerkt als een integraal deel van Angola.³³

In juli 2003 organiseerde de Angolese afdeling van de internationale ngo *Open Society* een conferentie over Cabinda in Cabinda-stad waaraan 150 personen uit het maatschappelijk middenveld deelnamen. De conferentie riep de Angolese autoriteiten op een eind te maken aan de mensenrechtenschendingen in Cabinda en de verdeel-en-heersstrategie ten opzichte van FLEC te stoppen. FLEC werd opgeroepen actief te zoeken naar een oplossing voor het conflict in Cabinda.³⁴ In dezelfde maand bracht één van de FLEC-leiders, Ranque Franque, een bezoek aan de autoriteiten in Luanda. Hoewel over het bezoek geen nadere informatie werd gegeven, wordt aangenomen dat het bezoek deel uitmaakte van de dialoog over de toekomst van Cabinda.³⁵

Buitenlandse betrekkingen

In het recente verleden was de buitenlandse politiek van Angola met name gericht op implementatie van de sancties tegen UNITA. Sinds de ondertekening van de vrede is de inzet van het internationale beleid van Angola veranderd; prioriteit is nu (financiële) steun te winnen voor de wederopbouw van Angola. De donoren nemen echter een kritische houding in ten opzichte van de Angolese regering gezien het tekortschietende binnenlandse economische en humanitaire beleid.³⁶

Angola is een belangrijke militaire mogendheid in centraal en zuidelijk Afrika. Sinds de ondertekening van het vredesakkoord heeft het Angolese leger zich teruggetrokken uit Namibië en Zambia en neemt zijn betrokkenheid bij het conflict in de DRC af. De aanwezigheid van het leger in de Republiek Congo (Brazzaville) is gericht op ondersteuning van president Sassou-Nguesso, maar ook op het isoleren van de rebellen in Cabinda, en lijkt voorlopig in stand te blijven.³⁷

---

³² Jornal de Angola (2 mei 2003 en 10 mei 2003)

³³ IRIN, *FLEC/FAC resolute in call for independence* (3 juli 2003) en gesprek met J. Gieskes, woordvoerder van FLEC-FAC in Nederland

³⁴ Open Society Foundation – Angola, *Conference on a common vision for Cabinda (8 en 9 juli 2003) : recommendations*

³⁵ IRIN, *Web special on Cabinda* (14 oktober 2003)

³⁶ Economist Intelligence Unit, *Country report for Angola* (juni 2003), p. 2

³⁷ Ibidem

2.3 Veiligheidssituatie

In deze paragraaf wordt eerst een overzicht gegeven van de strijdkrachten waarover de Angolese overheid beschikt en van de kracht en samenstelling van UNITA en FLEC-facties. Vervolgens worden de militaire ontwikkelingen in de verslagperiode beschreven, uitmondend in een beschrijving van de veiligheidssituatie in Angola per september 2003.

Het Angolese leger (Forças Armadas Angolanas - FAA)

Het Angolese leger staat bekend als het grootste en sterkste leger van zuidelijk en centraal Afrika. Het valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Defensie. De stafchef is generaal Nelumba 'Sanjar', die in juni 2003 Armando da Cruz Neto verving.³⁸ In de verslagperiode vond een grote demobilisatieronde plaats. Precieze aantallen over het Angolese leger zijn niet bekend, maar geschat wordt dat het leger tegenwoordig nog beschikt over ongeveer 100.000 manschappen. De landmacht bestaat uit ongeveer 90.000 manschappen, verdeeld over 35 regimenten. De grootte van de luchtmacht wordt geschat op 6.000 militairen en die van de marine op 4.000.³⁹ Een anti-terroristische commando-eenheid binnen het leger staat bekend als de *caçadores*. In Cabinda worden zij samen met de *ninja's* ingezet. De *ninja's* zijn een vergelijkbare eenheid binnen de politie die samen met de *caçadores* ook verantwoordelijk was voor het opsporen en doden van Savimbi.

Militaire dienst is verplicht voor mannen. Volgens de wet op de rekrutering moet iedere jongeman zich wanneer hij 18 jaar wordt aanmelden.

Vrouwen kunnen dienst nemen in het leger, maar dit is altijd op vrijwillige basis. De dienstplicht duurt volgens de wet twee jaar, maar in de praktijk zijn langere perioden, tot zeven jaar, niet ongebruikelijk. Dit is vaak het gevolg van een gebrek aan mogelijkheden voor de dienstplichtige, bijvoorbeeld door analfabetisme, om het afzwaaien te kunnen afdwingen bij de commandant, maar kan ook een keuze van de dienstplichtige zijn, bijvoorbeeld ingegeven door het gebrek aan economische alternatieven.

Het leger probeert desertie tegen te gaan door rekruten hun dienst te laten vervullen in een ander deel van het land dan waar ze vandaan komen. Toch komt desertie geregeld voor (zie verder § 3.4.4).

Ook nu er buiten Cabinda geen gevechtshandelingen meer plaatsvinden, houdt het leger moeite met het afdwingen van permanente discipline onder de manschappen. Doordat militaire commandanten van het regeringsleger in de meeste gevallen hun

³⁸

Jornal de Angola (27 juni 2003)

³⁹

International Institute for Strategic Studies, *The military balance 2002-2003* (Londen oktober 2002), p. 195

soldaten onvoldoende logistieke steun (levensmiddelen, kleding en ander materieel) konden meegeven, was er sprake van oncontroleerbaar gedrag van de manschappen.⁴⁰ In daadwerkelijke oorlogssituaties, in de verslagperiode betrof dat alleen Cabinda, hebben zich ernstige gevallen van gebrek aan discipline voorgedaan. In sommige regio's, met name het noordoosten van Angola, vindt illegale diamantzoekerij en banditisme (met name veediefstal) plaats door hoge militairen van het regeringsleger en lokale autoriteiten. Sinds 2001 wordt er meer aandacht aan de interne discipline besteed, waardoor een zekere verbetering waarneembaar is.

De presidentiële garde

De presidentiële garde maakt geen deel uit van het regeringsleger. De garde staat onder direct gezag van de *Casa Militar* van de *Futungo de Belas* (meestal kortweg de *Futungo* genoemd), het bureau van de president. Generaal Helder Vieira Dias 'Kopelipa'⁴¹ is in de *Futungo* de persoon die zich met militaire zaken bezighoudt, en verantwoordelijk is voor de presidentiële garde. De presidentiële garde bestaat uit ongeveer 5.000 tot 10.000 manschappen.

De gesuggereerde aanwezigheid van Angolese militairen in Ivoorkust betreft mogelijk de presidentiële garde; die zou op een particulier contract naar Ivoorkust zijn gestuurd. Het ministerie van Defensie ontkent Angolese aanwezigheid in Ivoorkust, maar is niet betrokken bij besluitvorming over de presidentiële garde.

De Angolese politie

De politie valt onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Het vertrouwen van de bevolking in de politie in Angola is traditioneel zeer beperkt. De salarissen van politieagenten zijn laag, soms blijft de betaling van de salarissen uit, en de werkomstandigheden zijn slecht. Deze omstandigheden leiden er nog steeds toe dat het voorkomt dat politiebeambten de burgerbevolking afpersen en in voorkomende gevallen mishandelen, verkrachten of beroven. Theoretisch is het mogelijk bescherming van hogere autoriteiten in te roepen tegen dergelijk wangedrag, maar slechts weinig Angolezen zijn op de hoogte van deze mogelijkheid, of kunnen de weg vinden naar de juiste instanties. De gewone burger ziet de politie als de verpersoonlijking van het gezag en zal niet protesteren tegen wangedrag.

Niettemin is de discipline bij de politie waarneembaar beter dan die in het leger. In de media wordt zo nu en dan aandacht besteed aan klachten over zich misdragende agenten, en aan arrestaties en veroordelingen van agenten wegens wangedrag.

⁴⁰ Global IDP Project, *Profile of internal displacement: Angola* (18 februari 2003), p.8

⁴¹ In het vorige algemeen ambtsbericht Angola werd de naam Kopelipa per abuis met een C geschreven.

Onderdeel van de politie vormt de *Policia de Intervenção Rapida*, ook wel *Ninja's* of *Balamuka* (Kimbundu voor 'Sta op!') genoemd. Daarmee valt de *Policia de Intervenção Rapida* onder het ministerie van Binnenlandse Zaken. Toen als gevolg van de Bicesse-akkoorden in 1991 het Angolese leger werd afgeslankt, werden veel van de voormalige militairen ingezet bij de *Ninja's*. Het betreft ongeveer 10.000 man⁴² elite-troepen die vaak geweld gebruiken, zwaarder bewapend zijn dan gewone politieagenten, en intimiderend gekleed gaan (in zwarte uniformen, met zonnebril), anders dan gewone politieagenten, die blauwe uniformen dragen. De *Ninja's* worden vaak ingezet voor begeleiding van voedseltransporten in de provincies en bij invallen in wijken waar criminele activiteiten worden vermoed. Ook worden de *Ninja's* ingezet tegen legeronderdelen die zich onvoldoende gedisciplineerd gedragen. Ze werken als een garantie dat het leger niet in de verleiding komt de macht geheel of gedeeltelijk over te nemen.

De *Ninja's* kunnen vrij autonoom opereren en hebben voor huiszoekingen slechts goedkeuring van hun meerdere nodig. Bij invallen door *Ninja's*, zowel binnen als buiten Luanda, vallen af en toe doden en gewonden als gevolg van vuurgevechten.

In het verleden zijn soldaten die terugkeerden uit de DRC gedemobiliseerd en opgenomen in de politie. Zij maken tot op heden deel uit van de gewone politie-eenheden, maar gaan gekleed als *Ninja's*. Dit is waarschijnlijk bedoeld als preventiemiddel, omdat er onder de bevolking veel angst bestaat voor de *Ninja's*. De *Ninja's* worden behalve voor de meer ingewikkelde opdrachten relatief weinig ingezet voor politietaken; ze hebben vaker een paramilitaire functie.

De voormalige gewapende factie van UNITA⁴³

Sinds de dood van Savimbi is UNITA zich aan het reorganiseren. De gewapende arm van Savimbi's UNITA werd in juli 2002 opgeheven. Inmiddels is het overgrote deel van de voormalige UNITA-rebellen ontwapend en gedemobiliseerd.

Voorheen kende elke regio⁴⁴ zijn UNITA-regiocommandant, die weer ondercommandanten had. In totaal waren er 38 ondercommandanten. Binnen UNITA heerst nog steeds een strakke discipline die ook in de inkwartieringskampen in stand bleef.

⁴² Internationa Institute for Strategic Studies, *The military balance 2002-2003* (Londen oktober 2002), p. 195

⁴³ Voor een beschrijving van de geschiedenis en verschillende facties van UNITA, zie ook § 2.1.2 Geschiedenis

⁴⁴ UNITA kende de regionale onderverdeling Noordoost (onder generaal Sami), Kust en Centraal (onder generaal Kamorteiro), Zuid (onder generaal Kananay), en Zuidoost (onder generaal Apolo).

*FLEC-facties*⁴⁵

Er is weinig informatie over de organisatiestructuur van FLEC. Wat de Cabindese burger betreft is er slechts één organisatie die zich inzet voor onafhankelijkheid, en dat is FLEC. Dat deze organisatie uiteengevallen is in verschillende facties wordt gezien als gevolg van de verdeel-en-heers-politiek van de regering in Luanda. FLEC heeft eigenlijk geen hoogste leider. De meest relevante facties zijn FLEC-FAC en FLEC-Renovada. FLEC-FAC staat onder militaire leiding van Estanislau Boma en onder politieke leiding van Tiago Nzita. Nzita verblijft in Frankrijk. FLEC-Renovada leiders zijn Bento Bembe⁴⁶ en Tiburcio. FLEC-FAC is een militant-radical en FLEC-Renovada een gematigde spreekbuis voor de Cabindezen. Om deze reden wordt de gewapende tak van FLEC ook vaak automatisch geassocieerd met FLEC-FAC. In de praktijk worden acties vaak lokaal georganiseerd, waarbij de verschillende lokale groepen loyaal aan elkaar zijn, en waarbij het gemeenschappelijk doel onafhankelijkheid, dan wel verregaande autonomie voor Cabinda is. Voor zover er sprake is van een hoofdkwartier, is dit mobiel.

Het aantal gewapende acties door FLEC-groeperingen en de omvang daarvan, is zeer gering. Alle FLEC-facties tezamen stellen over 5.000 rebellen te beschikken. Waarnemers schatten dat dit er in werkelijkheid ongeveer 600 zijn.⁴⁷

Veiligheidssituatie

Sinds de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* op 4 april 2002 is in de meeste gebieden in Angola de rust weergekeerd. Men kan nu in het gehele land reizen en verblijven zonder risico op militaire aanvallen door UNITA. Wel komt het voor dat voormalige (regerings- en UNITA-) militairen burgers intimideren en hun voedsel stelen.⁴⁸ Vele gebieden zijn overigens ontoegankelijk door slechte wegen, kapotte bruggen en nooit in kaart gebrachte mijnevelden. Ook zijn er nog gebieden, waaronder de diamantgebieden in het noordoosten van Angola, die getekend worden door geweld als gevolg van banditisme.

Nu er geen gewapende conflicten meer voorkomen in Angola buiten de provincie Cabinda (deze provincie wordt hieronder apart behandeld), kan geheel Angola, met uitzondering van gebieden in Cabinda, als relatief veilig worden beschouwd. Wel ontbreekt in grote delen van de voormalige overgangsgebieden⁴⁹ vooralsnog

⁴⁵ Voor een beschrijving van de geschiedenis en verschillende facties van FLEC, zie ook § 2.1.2 Geschiedenis

⁴⁶ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 2

⁴⁷ International Institute for Strategic Studies, *The military balance 2002-2003* (Londen oktober 2002), p. 196

⁴⁸ IRIN, *Aid groups call for increased aid to returnees* (15 april 2003)

⁴⁹ Zie algemeen ambtsbericht Angola van augustus 2002. Als overgangsgebieden werden daar genoemd: alle gebieden buiten de hoofdstad Luanda, de kustgebieden van de provincies Namibe, Benguela, Kwanza Sul en Cabinda, en de provinciale hoofdsteden.

effectieve overheidscontrole en dus overheidsbescherming. Voor zover aanwezig wordt het politie- en legertoezicht soms uitgeoefend door hongerige of dronken politieagenten en militairen zonder effectieve controle door meerderen. Veel burgers in afgelegen gebieden blijven bewapend. Er is veel wantrouwen bij de voormalige UNITA-rebellen en -onderdanen tegen de nationale politie. Omgekeerd voelen de ongetrainde politieagenten, die vaak zonder veel begeleiding voormalig ontoegankelijke gebieden ingaan, zich snel bedreigd door de voormalige UNITA-rebellen. Door de angst en het gebrek aan controle en training zijn er weinig barrières voor mensenrechtenschendingen. Met name willekeurige afpersing en verkrachting door politieagenten komen vaak voor.

Naast een gebrek aan overheidscontrole is een tweede belangrijk veiligheidsprobleem in Angola de aanwezigheid van grote aantallen landmijnen. De schattingen lopen uiteen. Vaak wordt gesproken van 4 tot 5 miljoen mijnen, maar volgens UNDP liggen er in Angola ongeveer 700.000 landmijnen, verspreid over 2500 mijnevelden (zie bijlage 5 voor een overzicht van het aantal mijnevelden per provincie). De grootste problemen zijn de onduidelijkheid waar de mijnevelden zich bevinden, gebrekkige samenwerking van de overheid met de ontminningsorganisaties en gebrekkig materiaal en infrastructuur voor de ontminning.⁵⁰

Veiligheidssituatie in Cabinda

De gevechten tussen het leger en de FLEC-rebellen zijn in de verslagperiode merendeels beëindigd, met als gevolg dat in dit opzicht de veiligheidssituatie in Cabinda na een ernstige verslechtering in de vorige verslagperiode iets is verbeterd. Desalniettemin is met name buiten Cabinda-stad de presentie van regeringsmilitairen nog steeds omvangrijk.⁵¹ Onduidelijk is of de risico's die burgers buiten Cabinda-stad lopen als gevolg van acties van het regeringsleger ook zijn afgenomen. De operationele methodiek in Cabinda is nog steeds dezelfde: in het kader van anti-terroristische en anti-guerrillaoperaties wordt de burgerbevolking verjaagd of in haar bewegingsvrijheid beperkt en worden landbouwactiviteiten ingeperkt. Verkrachting door regeringsmilitairen komt daarbij nog steeds voor. Door de bevolking te isoleren, wordt de rebellen logistieke ondersteuning ontzegd. Vervolgens worden de rebellen opgespoord, opgepakt en ontwapend. Het is mogelijk dat zij daarbij worden bedreigd, mishandeld en in gevallen gemarteld of buitengerechtelijk geëxecuteerd.⁵² Mensenrechtenschendingen tegen de burgers van Cabinda worden in de hand gewerkt door het feit dat het overgrote deel van de bevolking achter de idealen van

---

⁵⁰ IRIN, *Urgent demining programme needed for development* (11 oktober 2002)

⁵¹ Hoewel het exacte aantal militairen onbekend is, worden aantallen van tussen de 10.000 en 50.000 militairen genoemd. Het aantal bewoners van Cabinda wordt geschat op 400.000.

⁵² Onbevestigde berichten van FLEC via vertegenwoordiger Fransisco Builo (25 augustus 2003)

FLEC staat, en als gevolg daarvan door het leger en de *ninja's* als verlengstuk van de rebellen wordt gezien. De operaties zijn niet zozeer merkbaar in Cabinda-stad en de kustgebieden, maar wel in de meer bosrijke gebieden in het binnenland.⁵³

Het Angolese leger kan in Cabinda slechts in de hoofdstad en de kustgebieden (zie bijlage 4) de burgers beschermen tegen direct militair geweld, in de zin dat het leger kan voorkomen dat burgers slachtoffer worden van militaire acties tegen FLEC. Het leger maakt toegang tot de binnenlanden voor derden vrijwel onmogelijk, maar geregeld komen er berichten uit die gebieden, dat de mensenrechtensituatie er slecht is.

Bewaking van de grens tussen Cabinda en de DRC is in handen van eenheden van het Angolese regeringsleger. De DRC, en naar verluidt ook de Republiek Congo, heeft aan de Angolese troepen het *right of hot pursuit* verleend, waardoor ook acties van het Angolese regeringsleger ook over de grens mogelijk worden. Dat dit *right of hot pursuit* vaak ruim wordt geïnterpreteerd, is aannemelijk. Er zijn berichten dat burgers en rebellen die Cabinda ontvluchten aan de andere kant van de grens vaak geblokkeerd worden door het Angolese leger.

Er zijn berichten van mensenrechtenschendingen door FLEC, met name in de vorm van gedwongen logistieke hulp. Ook kunnen burgers die verdacht worden van sympathie voor de regering worden mishandeld of vermoord. Overigens komen schendingen door FLEC minder vaak in de publiciteit dan schendingen door regeringstroepen.

2.4 Sociaal-economische situatie

Volgens deskundigen heeft de staat Angola voldoende inkomsten om een behoorlijke volkshuishouding te voeren. Als gevolg echter van de oorlog, een ontoereikend economisch beleid, ondoorzichtige overheidsfinanciën en gebrekkige capaciteit, bevindt de economie zich in slechte staat. De overheidsfinanciën zijn ondoorzichtig en gedeeltelijk geheim. De boekhoudingen van het bureau van de president (de *Futungo*), de nationale oliemaatschappij (Sonangol) en de Nationale Bank worden niet centraal geregistreerd of verantwoord.

Angola neemt de 162ste plaats (van de 173 landen) in op de Human Development Index van 2002.⁵⁴

Er is weliswaar sprake van economische groei in Angola, maar andere macro-economische indicatoren zijn ongunstig (hoge schuldenlasten, inflatie van ruim boven de 100% en stijgend⁵⁵, begrotingstekort, etc). Er is sprake van een lage

⁵³ IRIN, *FLEC/FAC resolute in call for independence* (3 juli 2003)

⁵⁴ <http://www.undp.org/hdr2002>

⁵⁵ Economist Intelligence Unit, *Country Report for Angola* (juni 2003), p. 7

arbeidsproductiviteit, hoge werkloosheid, lage inkomens en een laag niveau van onderwijs, gezondheidszorg en andere sociale voorzieningen.

Minder dan de helft van de Angolese bevolking heeft toegang tot basisvoorzieningen op het gebied van gezondheidszorg en onderwijs. Deze voorzieningen zijn veelal van lage kwaliteit. De sociale indicatoren, met name de kindersterfte die tot de hoogste in Afrika behoort, weerspiegelen de wijdverbreide armoede. 60% van de bevolking leeft onder de armoedegrens, en de gemiddelde levensverwachting is 42 jaar.

Angola kende in de eerste helft van 2003 nog steeds een groot aantal ontheemden. Wel keerden sinds de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* (MoU) in april 2002 naar schatting ongeveer 1,9 miljoen van de bijna 4,5 miljoen ontheemden terug naar hun regio van herkomst. Vaak waren daar echter (nog) niet de benodigde faciliteiten aanwezig om de toestroom adequaat op te vangen (zie ook § 4.2 Opvang binnenlands ontheemden). Voor een deel was reeds vóór de ondertekening van het MoU sprake van een humanitaire crisis in bepaalde delen van Angola, maar deze was onzichtbaar door de ontoegankelijkheid van die gebieden.

De Wereldbank keurde op 28 maart 2003 een *Transitional Support Strategy* (TSS) goed.⁵⁶ Onderdeel van deze strategie is een *Emergency Demobilization and Reintegration Project* (ADRP) ter waarde van 33 miljoen USD gericht op steun aan voormalige rebellen bij reïntegratie, met speciale aandacht voor groepen als kindsoldaten en gehandicapten. Ook is de strategie gericht op institutionele capaciteitsopbouw.⁵⁷ In juni 2003 tekenden de Angolese regering en de Wereldbank een overeenkomst voor een lening van 16,6 miljoen USD gericht op programma's ter ondersteuning van het financiële beheer door de Angolese overheid. Deze lening maakt eveneens deel uit van de TSS.⁵⁸

Cabinda

Ruim 60% van de olievoorraden van Angola bevindt zich voor de kust van Cabinda. Naast olie heeft Cabinda veel kostbare houtsoorten. Elke provincie in Angola heeft een eigen budget en dit is niet anders voor Cabinda. Hier bovenop krijgt Cabinda ook nog 10% van de inkomsten uit de belasting die oliebedrijven moeten betalen. In 1996 werd deze 10% op 6 miljoen USD gesteld, en dat is sindsdien niet veranderd, maar geschat wordt dat dit tegenwoordig ongeveer 13 miljoen zou moeten zijn.

De prijzen in Cabinda zijn relatief hoog - tot drie keer zo hoog als in Luanda -, omdat er veel geïmporteerd moet worden. Hierbij komt dat de aanwezigheid van

⁵⁶ http://www.worldbank.org/afr/ao/ctry_brief.htm

⁵⁷ Wereldbank, *Memorandum and recommendation of the president of the international development association to the executive directors on a proposed grant to the Republic of Angola for an Angola emergency demobilization and reintegration project* P7580-ANG, p. 4

⁵⁸ IRIN, *World Bank helps in economic management* (12 juni 2003)

de oliemaatschappijen de prijzen omhoog drijft. Cabinda zou gebaat zijn bij uitbreiding van de capaciteit van de haven om de import van goederen te vergemakkelijken. Die uitbreiding wordt volgens sommigen tegengehouden door de regering, omdat die vreest dat er dan wapens geïmporteerd zouden worden, anderen zeggen dat dit voortkomt uit een gebrek aan middelen.

Economische hervormingen

In juni 2001 eindigde de uitvoering van een IMF *Staff Monitored Program* (SMP) nadat de doelen niet waren gehaald. President Dos Santos liet weten dat nationale soevereiniteit prioriteit had boven welke afspraken met het IMF dan ook.⁵⁹ Donoren hebben echter aangegeven geen bijdragen voor de wederopbouw te zullen leveren totdat Angola een overeenkomst met het IMF heeft gesloten. In de verslagperiode werden de banden met het IMF aangehaald en in het laatste kwartaal van 2003 wordt een *Interim Poverty Reduction Strategy Paper* van de Angolese overheid verwacht. Dat het de donoren menens is, blijkt uit het uitblijven van de donorconferentie waarop de Angolese regering gehoopt had.

⁵⁹

EIU, *Country report* (maart 2002), p. 3, en *Jornal de Angola*, *Interview met president Dos Santos door Voice of America: 'To declare a unilateral ceasefire would be absurd'* (1 maart 2002)

3 Mensenrechten

3.1 Juridische context

3.1.1 Verdragen en protocollen⁶⁰

Angola is partij bij een aantal belangrijke internationale verdragen op het terrein van de mensenrechten, waaronder het Vluchtelingenverdrag van Genève van 1951 en het bijbehorende Protocol van 1967 (sinds 23 juni 1981), het Afrikaans Handvest inzake Mensen- en Volkenrecht van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid, het Internationale Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten, het Verdrag inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen, het Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, het Optionele Protocol bij het Internationale Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (dit geeft Angolezen het recht om een individueel verzoek tot het Human Rights Committee te richten) en vier Geneefse Verdragen voor de bescherming van oorlogsslachtoffers van 1949. In augustus 2002 ratificeerde Angola het Ottawa Verdrag tegen het gebruik van landmijnen.

Aan de ratificatie van het Verdrag tegen Foltering en Andere Wrede en Onmenselijke Behandeling of Bestrafing, het Tweede Optionele Protocol bij het Internationale Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (met betrekking tot de doodstraf), het Internationale Verdrag voor Preventie en Bestrafing van Genocide, en het Internationale Verdrag inzake de Eliminatie van Rassendiscriminatie wordt reeds geruime tijd gewerkt.

Het tweede protocol bij de Geneefse verdragen van 1949, met betrekking tot de bescherming van slachtoffers van interne conflicten, heeft Angola niet getekend. De autoriteiten hebben geen enkele maal voldaan aan hun verplichtingen te rapporteren aan de organen van toezicht op de bovengenoemde verdragen.⁶¹

3.1.2 Nationale wetgeving

Grondwet

De huidige Angolese grondwet voorziet in de bescherming van fundamentele rechten en vrijheden. Zo zijn volgens de artikelen 20, 22 en 23 van de grondwet het leven en de lichamelijke integriteit beschermd en is iedere vorm van foltering of onmenselijke behandeling verboden.

---

⁶⁰ Gebaseerd op International Bar Association Human Rights Institute, *Angola: promoting justice post-conflict* (juli 2003), § 3.20 en 3.21

⁶¹ International Bar Association Human Rights Institute, *Angola: promoting justice post-conflict* (juli 2003), § 3.24

Constitutionele Commissie

De laatste grondwetsherziening dateert van 1992. Reeds geruime tijd wordt er gewerkt aan een nieuwe grondwet; een voorstel werd aangekondigd voor 15 oktober 2003.⁶²

Voor een grondwetswijziging is een tweederde meerderheid in het parlement vereist.

Overige wetgeving

Met name de lagere wetgeving behoeft hervorming, om de naleving van de mensenrechten die genoemd worden in de grondwet ook daadwerkelijk te kunnen waarborgen. Het Wetboek van Strafrecht dateert uit 1886.⁶³

Op 2 april 2002 werd door het parlement unaniem een nieuwe amnestiewet aangenomen, die tot 45 dagen nadat hij was aangenomen, geldig zou zijn. De exacte strekking van de wet is onduidelijk, daar minstens twee verschillende versies circuleren, die beide als gezaghebbend worden beschouwd. De wet verleent amnestie voor ofwel 'alle militaire misdaden en misdaden tegen de staatsveiligheid begaan in het kader van het Angolese conflict' ofwel 'alle misdaden begaan in het conflict tussen UNITA-strijdkrachten en de regering'.⁶⁴ De amnestiewet is een politiek instrument gebleken, geen juridisch instrument. Om deze reden is er geen aandacht besteed aan de verschillende teksten die in omloop waren. Tot op heden is de wet niet juridisch getest, omdat er geen gevallen bekend zijn van voormalige UNITA-rebellen aan wie geen amnestie verleend is. De rebellen in Cabinda kunnen zich niet op de amnestiewet beroepen. De amnestiewet van 2 april 2002 is de vierde. Eerdere amnestiewetten dateren van 1994, 1996 en 2000. De wet van 2000 werd ter ere van 25 jaar onafhankelijkheid van Angola uitgevaardigd. In de praktijk deden relatief weinig UNITA-rebellen een beroep op de amnestiewet van 2000, en dan met name uit de lagere rangen. Of eerdere amnestiewetten nog geldig zijn, is juridisch niet getest. Tot op heden geldt voor alle voormalige UNITA-rebellen amnestie. Ook de geldigheid van deze laatste amnestiewet is niet juridisch getest (zie ook § 3.4.3 UNITA- en FLEC-aanhangers).

In de opstelling van de wet detentierecht en de perswet die in eerdere ambtsberichten aangekondigd werden, werd in de verslagperiode geen vooruitgang geboekt.

---

⁶² Jornal de Angola (3 augustus 2003)

⁶³ Afscheidsinterview met Nicholas Howen, hoofd van UNOA, in het Angolese weekblad Agora (april 2000)

⁶⁴ Deze laatste tekst stond vermeld als tekst voor de Amnestiewet in het *Memorandum of understanding addendum to the Lusaka-protocol for the cessation of hostilities and the resolution of outstanding military issues under the Lusaka-protocol* (4 april 2002)

3.2 Toezicht

Sinds de opheffing van de *United Nations Mission in Angola* (UNMA) op 15 februari 2003 heeft het hoofd van het *Office for the Coordination of Humanitarian Affairs* (OCHA) van de Verenigde Naties het toezicht op het vredesproces overgenomen. De opheffing van de *Joint Commission* in november 2002 (zie § 2.1.2 Geschiedenis) en van UNMA maken duidelijk dat de Angolese regering nationale soevereiniteit hoog in het vaandel draagt en zo weinig mogelijk buitenlands toezicht wil.

De Nationale Assemblée van Angola heeft een Commissie Mensenrechten.

Diverse ngo's, kerken en beroepsorganisaties spelen een rol in het bewustmaken van mensenrechtenvraagstukken en krijgen hiervoor ook publiciteit in bepaalde media. De rol van het maatschappelijk middenveld, met name van het interkerkelijk vredesberaad COIEPA, ondervindt steeds meer erkenning van de regering.

Het maatschappelijk middenveld pleit voor een rol in het vredesproces in Angola. Het vredesproces vindt echter plaats binnen het kader van de Lusaka-akkoorden, die geen ruimte laten voor participatie van burgers.⁶⁵

3.3 Naleving en schendingen

3.3.1 Vrijheid van meningsuiting

De grondwet garandeert vrijheid van meningsuiting en persvrijheid en bepaalt dat de media niet onderworpen kunnen worden aan ideologische, artistieke of politieke censuur.⁶⁶ In de praktijk houdt de regering zich hier niet altijd aan.

De meerderheid van de Angolese pers is staatseigendom. De staatsmedia leveren slechts in geringe mate kritiek op de regering. Naast de staatsmedia kent Angola enkele onafhankelijke media in Luanda en Benguela, bestaande uit weekbladen met oplagen van enkele duizenden exemplaren, en vijf onafhankelijke radiostations. De meeste meer welvarende Angolezen beschikken over tv-satellietschotels waarmee zenders als BBC en CNN ontvangen kunnen worden. Minder welgestelde personen kunnen luisteren naar kortegolfradio-uitzendingen van bijvoorbeeld *Voice of America*, *Radio France International* of vergelijkbare

⁶⁵

IRIN, *Civil society demands a say in peace proces* (25 september 2002)

⁶⁶

Artikel 32 en 35 van de grondwet

buitenlandse zenders. Angola kent een onafhankelijke radiozender, gelieerd aan de katholieke kerk, *Radio Ecclesia*.

De vrijheid van meningsuiting verbeterde na de ondertekening van het staakt-het-vuren en de formele vrede in 2002. Toch bleef, met name buiten, maar ook in Luanda de informatievoorziening voornamelijk in staatshanden en werd af en toe door de autoriteiten druk uitgeoefend op journalisten.⁶⁷ Intimidatie en bedreigingen brengen journalisten tot zelfcensuur. Alleen de meest bekende journalisten en activisten voelen zich afdoende beschermd door de internationale gemeenschap. Nog enkele jaren geleden was er sprake van actieve vervolging van journalisten en mensenrechtenactivisten, en een simpel dreigement is nu voor de meeste journalisten afdoende om tot zelfcensuur te leiden.

Naast intimidatie van journalisten ondervindt de onafhankelijke pers financiële problemen door de druk die de overheid uitoefent op bedrijven en organisaties om niet in de vrije pers te adverteren. Dit geldt voor zowel de geschreven pers, als de radio.

Cabinda

De vrijheid van meningsuiting wordt in Cabinda beperkt door intimidatie en dreiging van de kant van de Angolese autoriteiten. Daarnaast wordt het werk van de media sterk gecontroleerd door de MPLA. Journalisten kunnen er alleen hun werk uitoefenen indien zij banden hebben met de MPLA-groepen. Bij alle media die in Cabinda vertegenwoordigd zijn: de commerciële radio van Cabinda (RCC); de nationale radio van Angola (RNA); de publieke televisie van Angola (TPA); de nationale krant *Jornal de Angola* (JdA); en het nationale persagentschap (ANGOP), is een MPLA-groep actief. Zonder toestemming van de Angolese informatiedienst (Sinfo) mag geen verslag gedaan worden van politieke of militaire zaken. Hieronder vallen ook bijeenkomsten van ngo's en kerken. Bij persconferenties moeten vragen van tevoren door Sinfo goedgekeurd zijn.⁶⁸

3.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

De vrijheid van vergadering wordt geregeld door een wet die onder meer bepaalt dat een openbare of besloten vergadering uiterlijk drie dagen van tevoren moet worden aangemeld.⁶⁹ Wanneer de overheid na twee dagen niet gereageerd heeft, is

⁶⁷ International Bar Association Human Rights Institute, *Angola: promoting justice post-conflict* (juli 2003), § 8.11 – 8.12 en Human Rights Watch, *World report 2003* (januari 2003), p. 15

⁶⁸ Open Society Foundation – Angola, *Conference on a common vision for Cabinda (8 en 9 juli 2003) : recommendations* en Coalition for citizens rights, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 5

⁶⁹ Wet op het recht om bijeenkomsten en demonstraties te organiseren nr. 16/91 (11 mei 1991), artikelen 6 en 7

de bijeenkomst automatisch goedgekeurd. Deelnemers aan niet goedgekeurde vergaderingen kunnen gerechtelijk vervolgd worden op grond van misdrijven tegen de eer en de waardigheid van personen of staatsinstellingen. Aanvragen voor regeringsgezinde bijeenkomsten worden doorgaans onverwijld ingewilligd; protestbijeenkomsten worden vaak geweigerd.

Op 3 juni 2003 arresteerde de Angolese politie Carlos Leitao, de leider van de Partij voor de Vooruitgang en Ontwikkeling van Angola (PADEPA) en vier van zijn medewerkers. De arrestaties vonden plaats naar aanleiding van een door PADEPA georganiseerde demonstratie tegen corruptie bij de overheid. De demonstratie was de eerste sinds de ondertekening van het MoU in april 2002.⁷⁰

Aan verenigingen kan registratie onthouden worden op veiligheidsgronden.⁷¹ Angola kent drie vakbonden. De Nationale Unie van Angolese arbeiders (UNTA), verbonden aan de MPLA, staat sterk onder invloed van de regering. Er zijn twee onafhankelijke vakbonden, het Algemeen Centrum voor Onafhankelijke en Vrije Vakbonden van Angola (CGSILA) en de kleine Onafhankelijke Unie voor Maritieme en Gerelateerde Arbeiders (SIMA).⁷²

De belangrijkste politieke partijen in Angola zijn de MPLA en UNITA. Geen van de overige partijen heeft een politiek gewicht van enige betekenis. Behalve de gewapende onafhankelijkheidsgroeperingen in Cabinda, zijn er geen verboden politieke partijen. Lidmaatschap van een politieke partij en het verrichten van activiteiten voor die partij leveren over het algemeen geen problemen op met de autoriteiten. Wel kan het voorkomen dat personen bij het uitvoeren van dergelijke activiteiten gehinderd worden door (aanhangers van) concurrerende politieke partijen, inclusief de regeringspartij.

In april 2003 verbood de Angolese overheid een conferentie van stichting *Open Society* over de toekomst van Cabinda. Protesten tegen het verbod op de conferentie werden door de politie hardhandig opgebroken. In juli 2003 vond de conferentie alsnog plaats.⁷³ De gouverneur van de enclave, Anibal Rocha, deed de conferentie af als 'buitenlandse inmenging'.⁷⁴

3.3.3 Vrijheid van godsdienst

In Angola heerst vrijheid van godsdienst. Met name in de grotere steden bestaat een grote variatie aan kerken en godsdienstige groeperingen. Diverse kerkelijke

---

⁷⁰ Reuters, *Angolan opposition leader arrested after protest* (3 juni 2003)

⁷¹ US Department of State, *Country report on human rights in Angola* 2001 (maart 2002)

⁷² US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices for Angola* 2002 (31 maart 2003), § 6a

⁷³ Lusa, *Angola: Rights activist praises 'first open dialog' on Cabinda enclave* (9 juli 2003)

⁷⁴ Jornal de Angola (13 augustus 2003)

bijeenkomsten en diensten worden over het algemeen goed bezocht. Het is met name in deze kaders dat de bevolking bredere sociale contacten onderhoudt en elkaar steunt.

Sommige kerken, religieuze organisaties en personen zijn zeer betrokken bij de vredesbeweging. In Cabinda zijn bepaalde individuen in met name de katholieke kerk zeer sterk betrokken bij het verzet tegen het regeringsbeleid in Cabinda. Als gevolg van die betrokkenheid worden soms jonge mannen die geregeld kerkdiensten bijwonen van bepaalde, zeer betrokken priesters, lastig gevallen door politie en militairen. Protestantse kerken zijn ook wel betrokken bij de situatie in Cabinda, maar minder dan bepaalde leden van de katholieke kerk.

3.3.4 Bewegingsvrijheid

De grondwet voorziet in de vrijheid van reizen en vestiging, evenals in de vrijheid het land te verlaten en terug te keren.

Het aantal controleposten op wegen in Angola is aanmerkelijk afgenomen, hoewel af en toe nog controleposten worden ingesteld door politieagenten die hun salaris willen aanvullen. In Cabinda nam het aantal controleposten in 2002 aanmerkelijk toe, al werden deze na de publicatie van het rapport *Terror in Cabinda*⁷⁵ enigzins uit het zicht gehaald. Er is een grote militaire aanwezigheid in Cabinda, die erop gericht is de bevolking en de rebellen van elkaar te isoleren. Dit resulteert op het platteland van Cabinda in een vaak ingrijpende beperking van de bewegingsvrijheid.

Onderdeel van de militaire strategie in Cabinda is dat landarbeiders niet naar hun land mogen zonder militaire escorte, om contact met rebellen te voorkomen. Vaak zijn de landarbeiders vrouwen, die vervolgens ook gedwongen worden voor de soldaten te koken. Jagen, dat in de Mayombe-regio van Cabinda tot de taken van de mannen behoort, is verboden. Gaan de mannen toch op jacht, dan lopen zij het risico te verdwijnen. In dezelfde regio is het vervoeren van meer dan twee kilo voedsel verboden. Doel van deze regel is de voedseltoevoer aan de rebellen stop te zetten. Toegang tot water in de rivieren is beperkt tot bepaalde momenten op de dag.⁷⁶

Landmijnen leveren in Angola in de praktijk een grote beperking van de bewegingsvrijheid op. De schattingen lopen ver uiteen, van 50.000 tot 12 miljoen landmijnen, maar volgens UNDP liggen er in Angola ongeveer 700.000 landmijnen. Het aantal doden door landmijnen is onbekend, maar er zijn maandelijks berichten van één of meer landmijnongelukken. Enkele doorgaande

⁷⁵ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002)

⁷⁶ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 2

wegen zijn grotendeels vrij van mijnen, maar de bermen niet. Daarbij komt dat door zware regenval in het regenseizoen de mijnen op drift raken. In het verleden werden landbouwgebieden onbruikbaar gemaakt door het leggen van landmijnen. Gebieden waar al jaren niet meer wordt gevochten blijven zo onbruikbaar voor landbouw.

Aan het reizen naar het buitenland en terugkeer in Angola zijn door de regering geen beperkingen opgelegd, mits men in het bezit is van de benodigde reis- en identiteitsdocumenten. Angola kan verlaten worden over land, per vliegtuig en per boot. Gezien de lengte van Angola's grenzen (over land) is personenverkeer over deze grenzen nauwelijks te controleren. Dit geldt zowel in Angola als in Cabinda. Vaak is er een grenspost op de weg, met aan weerszijden een hek dat enkele honderden meters lang is. Door de velden heen kan men redelijk gemakkelijk zonder controle de grens oversteken, met het risico dat men door een mijnenveld zou lopen.

Er zijn meerdere scheepvaartmaatschappijen werkzaam in Angola. Geregeld proberen personen clandestien Angola te verlaten door zich in containers schuil te houden. Meestal overleven deze mensen dat niet en worden zij op de reis naar Europa in havens langs de kust van West-Afrika dood in de lege containers aangetroffen.

Binnenkomende reizigers, ook Angolezen, dienen over geldige reisdocumenten te beschikken. Reizigers die via het vliegveld van Luanda vertrekken, dienen over een geldig paspoort, zonodig een inreisvisum voor het land van bestemming, en een ticket te beschikken. Bij de uitreis uit Angola vanuit Luanda controleert de *Service de Migração e Estrangeiros* (SME) van het ministerie van Binnenlandse Zaken door middel van een computersysteem paspoorten en visa en registreert daarbij de uitreis van Angolese burgers. Onduidelijk is of deze controle zorgvuldig en stelselmatig wordt uitgevoerd.

Alleenreizende minderjarigen, en minderjarigen die reizen onder begeleiding van andere volwassenen dan hun ouders, behoren officieel een notarieel vastgelegde toestemming van hun ouders te tonen bij het verlaten van Angola. Een kopie van deze notariële toestemming is ook wettelijk nodig voor een minderjarige om een paspoort te krijgen en wordt door de Schengenlanden ook gevraagd voor de afgifte van een visum. Deze notariële toestemming behoort te worden gearchiveerd door de SME. Wederom is onduidelijk of controle zorgvuldig en stelselmatig door de Angolese autoriteiten wordt uitgevoerd. Op voorhand kan dus niet worden uitgesloten dat met behulp van contacten en omkoping de immigratiedienst gepasseerd kan worden. Hierdoor komt een deel van de controle terecht bij de luchtvaartmaatschappijen, die echter vaak alleen controleren bij het inchecken. Op deze manier kan iemand irregulier Angola verlaten door met de instapkaart van een ander het vliegtuig in te gaan. Angola kent geen uitreisvisa.

Vluchten naar de buurlanden zijn ook vanaf de provinciale luchthavens van Cabinda en Lubango⁷⁷, mogelijk. Hier is de controle voor men aan boord van een vliegtuig stapt veel minder streng en minder professioneel. De luchthavens zijn niet afgesloten en iedereen kan de landings- en vertrekbanen betreden. Overigens geldt voor alle luchthavens dat niet geheel uitgesloten is dat men met de juiste contacten door middel van omkoping zonder de juiste documenten het land uit kan reizen. Op binnenlandse vluchten (dus ook vluchten van en naar Cabinda) zijn reisdocumenten officieel niet nodig, maar vaak wordt Angolese burgers wel om een identiteitsdocument gevraagd. Cabinda kan over land, over zee en door de lucht verlaten worden.

Luchtvaartmaatschappijen met een rechtstreekse dienst vanuit Luanda op Europa zijn: TAP en TAAG (Lissabon), Air France (Parijs), SN Brussels Airlines (de doorstart van Sabena) en British Airways (Londen). Er is geen rechtstreekse dienst op Nederland.

Documenten

Geschat wordt dat slechts tussen de 10% en 30% van de Angolese bevolking over identiteitsdocumenten beschikt.⁷⁸ Het overgrote deel hiervan woont in Luanda en de provinciale hoofdsteden. Documenten zijn het gemakkelijkst te verkrijgen in Luanda. Buiten de steden is het erg moeilijk om aan documenten te komen. De provinciale autoriteiten moeten het vaak stellen zonder de faciliteiten om documenten te maken, waardoor het noodzakelijk is om connecties te hebben met personen die die documenten elders kunnen laten maken. Als gevolg van de burgeroorlog is de burgerlijke stand in de provincies vaak in erbarmelijke staat.

Angola kent de volgende identiteits- en reisdocumenten⁷⁹: de *cedula pessoal* (geboortebewijs), de *bilhete de identidade* (identiteitskaart), het paspoort, en het rijbewijs.⁸⁰ Het *cedula pessoal* kan gebruikt worden als identiteitsbewijs tot een *bilhete de identidade* wordt aangevraagd. Als verklaring van registratie is een *cedula* alleen geldig indien gelegaliseerd door het Angolese ministerie van Buitenlandse Zaken.

De *cedula pessoal* (geboortebewijs) wordt na aangifte van de geboorte door het bureau van de *conservatoria* (burgerlijke stand) aan de ouders uitgereikt. Aangifte van geboorte behoort binnen een jaar na de geboorte te worden gedaan. Geschat

⁷⁷ Vanuit Cabinda stad kan men vliegen naar de Republiek Congo en de DRC, en van Lubango naar Namibië.

⁷⁸ UNSC, (S/2001/956) *Report of the Secretary-General on the United Nations Office in Angola (UNOA)* (10 oktober 2001), paragraaf 37

⁷⁹ Het is van belang onderscheid te maken tussen identiteitsbewijzen danwel –documenten (dit kunnen zowel de *cedula*, de *bilhete de identidade*, het paspoort als het rijbewijs zijn) enerzijds, en de identiteitskaart (*bilhete de identidade*) anderzijds.

⁸⁰ Angola kent ook enkele documenten die verband houden met de dienstplicht. Deze worden behandeld in § 3.4.3 Dienstplichtigen

wordt echter dat in de praktijk slechts 10% van de geboorten werkelijk aangegeven wordt. Dit lage cijfer voor geboorte-aangiften wordt veroorzaakt door enerzijds het feit dat de bevolking er het nut niet van inziet, en anderzijds door de vrijwel totale afwezigheid van faciliteiten voor een bevolkingsregistratie. Overigens kan ook na het eerste jaar na de geboorte aangifte gedaan worden. Daarbij hoeft geen bewijs te worden overlegd. Wel moeten twee getuigen aanwezig zijn, zoals bijvoorbeeld burens of familieleden. In principe wordt het woord van de ouders gezien als sluitend bewijs. De enige sanctie op een late aangifte is een boete. In de verslagperiode werd het aanvragen van een geboortebewijs gratis.⁸¹

Het *bilhete de identidade* (identiteitskaart) kan vanaf de leeftijd van 10 jaar worden aangevraagd, maar wordt algemeen pas als wettelijk verplicht beschouwd vanaf de leeftijd van 18 jaar. Er is evenwel geen artikel in de nationale wetgeving aan te wijzen dat deze opvatting bevestigt. Volgens waarnemers is sprake van voortdurend veranderende plaatselijke of provinciale verordeningen, die tezamen het idee hebben doen postvatten dat er inderdaad een nationaal-wettelijke verplichting bestaat tot het hebben van een *bilhete de identidade* vanaf de leeftijd van 18 jaar. Identiteitskaarten worden afgegeven door het Archief van Identificatie (*Arquivo de Identificação*) van het ministerie van Justitie.⁸² Voor personen in de leeftijd van 10 tot 45 jaar is de identiteitskaart 5 jaar geldig, daarna wordt een identiteitskaart verstrekt die 10 jaar geldig is, en vanaf 55 jaar is de kaart onbepaald geldig. Om een identiteitskaart aan te kunnen vragen, moet een geboortebewijs overgelegd worden evenals een verklaring van het wijk- of schoolcomité, twee pasfoto's en een ingevuld aanvraagformulier. Sinds 1997 wordt er een nieuwe, geplastificeerde identiteitskaart uitgegeven, die minder gemakkelijk te vervalsen is dan het document dat voorheen werd afgegeven. In de praktijk valt vervalsing echter niet uit te sluiten. Slechts bij de eerste aanvraag worden de opgegeven gegevens goed gecontroleerd, bij daarop volgende aanvragen (na verlies of diefstal, of wanneer de geldigheid verlopen is) vindt geen of minder controle plaats.

Als identiteitsbewijs kunnen ook het paspoort en het rijbewijs gebruikt worden. Paspoorten worden uitgegeven door de *Servico de Migração e Estrangeiros* (SME) van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Bij de aanvraag moeten drie pasfoto's overgelegd worden, evenals een kopie van het *bilhete de identidade* (identiteitsbewijs), een verklaring van werkgever, school of buurtcomité, en een verklaring van woonplaats. De aanvraag moet in persoon gedaan worden. Tot de leeftijd van 10 jaar kunnen kinderen bijgeschreven staan in het paspoort van hun ouders. Alle minderjarigen mogen een eigen paspoort bezitten, maar voor de aanvraag is een *termo de responsabilidade* nodig. Dit is een machtiging die de

⁸¹ IRIN, *Decrease in malnutrition and back to school programme benefitting children* (21 mei 2003)

⁸² Ministeries hebben vaak onderafdelingen (gedelegeerden) in de provincies. Hier kunnen identiteitsdocumenten ook aangevraagd worden.

ouders door een notaris moeten laten opstellen. Minderjarigen van ouder dan 10 jaar moeten wanneer zij het land willen uitreizen een eigen paspoort aanvragen. Bij uitreis zonder begeleiding van één van de ouders is opnieuw een *termo de responsabilidade* vereist. Paspoorten zijn voor personen van 30 jaar en jonger 5 jaar geldig, daarna 10 jaar. Vanaf 19 april 2001 zijn paspoorten die afgegeven waren vóór 19 april 2000 ongeldig⁸³, behalve om vanuit het buitenland terug te reizen naar Angola.

Het rijbewijs wordt uitgegeven door het ministerie van Openbare Werken. Bij de aanvraag moet een identiteitsbewijs of een *cedula pessoal* (geboortebewijs) worden overgelegd, evenals een bewijs van een met succes afgelegd rijexamen. Een rijbewijs kan vanaf de leeftijd van 18 jaar worden aangevraagd en is tot de leeftijd van 30 jaar 10 jaar geldig, daarna 5 jaar.

Het is niet geheel duidelijk voor welke voorzieningen een identiteitsbewijs noodzakelijk is. Overlegging van het geboortebewijs is officieel voorwaarde voor inschrijving voor school, maar in de praktijk gaat een aanzienlijk percentage kinderen zonder geldig bewijs naar school. De openbare ziekenhuizen en kleine klinieken accepteren iedereen. In veel gevallen zal het mogelijk blijken in plaats van de ontbrekende identiteitsbewijzen geld te gebruiken.

In de praktijk kunnen alle identiteits- en reisdocumenten op de zwarte markt door iedereen met voldoende geld, dus ook door minderjarigen, gekocht worden.

In Cabinda gelden dezelfde regels en voorschriften voor het verkrijgen van documenten als elders in Angola. Ook in Cabinda beschikt het overgrote deel van de gemeenschap niet over identiteitsdocumenten. Documenten afgegeven aan Cabindezen zijn gelijk aan documenten afgegeven aan Angolezen uit de rest van het land.

Er bestaan geen UNITA-gebieden meer waar documenten worden afgegeven. In Cabinda geeft FLEC-FAC geboortebewijzen af en doorgangsdokumenten voor reizen binnen gebieden met een grote FLEC-FAC aanwezigheid. Verder geeft FLEC-FAC lidmaatschapskaarten af. Paspoorten worden niet afgegeven door FLEC-FAC.⁸⁴ Geen van de door FLEC-FAC afgegeven identiteitsbewijzen worden door de Angolese regering erkend.

3.3.5 Rechtsgang

De rechterlijke macht is volgens de grondwet volledig onafhankelijk van de uitvoerende macht. In de praktijk is dit echter niet altijd het geval. Bovendien kampen rechtbanken met tekorten aan middelen, ervaring en opleiding. Ze werken

⁸³ Jornal de Angola (29 april 2000)

⁸⁴ Interview met F.X. Builo, woordvoerder van FLEC-FAC in Nederland, en in de verslagperiode bevestigd door J. Gieskes, de opvolger van de heer Builo.

traag en de kosten voor rechtzoekenden zijn naar lokale verhoudingen hoog. Door de gevolgen van de oorlog kan het rechtssysteem in grote delen van het land niet meer behoorlijk functioneren. Het recht op een eerlijk proces wordt in de praktijk niet altijd gerespecteerd.

In geval van problemen met de provinciale autoriteiten kunnen benadeelden een aanklacht indienen bij een provinciale rechtbank. Ook provinciale rechtbanken functioneren echter niet altijd onafhankelijk.

Arrestanten verblijven lang in voorarrest; vaak wordt de wettelijke termijn waarbinnen voorgeleid moet worden, overschreden. Deze termijn is 135 dagen in strafrechtelijke gevallen, en 180 dagen in zaken die de nationale veiligheid betreffen. Vertraging van de rechtsgang is het gevolg van gebrek aan middelen, opleiding en ervaring van de rechterlijke macht als gevolg van de hoge prioriteit die de regering altijd aan de burgeroorlog gaf. Dat de regering de trage procedures poogt te gebruiken om politieke tegenstanders het zwijgen op te leggen, is mogelijk. Het lijkt echter minder waarschijnlijk dan enkele jaren geleden dat dergelijke pogingen zonder protest of publieke discussie daadwerkelijk uitgevoerd kunnen worden.

3.3.6 Arrestaties en detenties

De grondwet bepaalt dat iedere verdachte recht heeft op rechtsbijstand en dat gebrek aan middelen er niet de oorzaak van mag zijn dat geen recht wordt gedaan.⁸⁵ In de praktijk kan de overheid dit recht niet garanderen.⁸⁶

Een persoon die op heterdaad betrapt wordt bij een criminele daad mag onmiddellijk gearresteerd worden. In alle andere gevallen is een arrestatiebevel van een rechter of een provinciale magistraat nodig. Het openbaar ministerie kan ook een arrestatiebevel uitgeven, op voorwaarde dat dit binnen vijf dagen door een rechter bekrachtigd wordt. In de praktijk worden deze voorschriften vaak niet opgevolgd. Met name de *ninja's* (zie ook § 2.3 Veiligheidssituatie) opereren vrij autonoom; zij hebben voor invallen en arrestaties slechts toestemming van hun meerdere nodig. In veel gevallen worden verdachten van kleine en middelgrote delicten mishandeld en vrijgelaten in plaats van te worden voorgeleid.⁸⁷

De rechtsbijstandsorganisatie *Mãos Livres* geeft aan dat, doordat veel mensen zonder arrestatiebevel gearresteerd worden en vaak ook geen dossier tegen hen geopend wordt, mensen dagen tot maanden verloren kunnen raken in het gevangenisstelsel. In principe zou hiertegen opgetreden kunnen worden met

⁸⁵ Artikel 36 van de grondwet

⁸⁶ International Bar Association Human Rights Institute, *Angola: promoting justice post-conflict* (juli 2003), § 6.1

⁸⁷ Interview met medewerkers van *Mãos Livres*

behulp van een advocaat, maar veel mensen zoeken niet eens de hulp van een advocaat, omdat ze ervan uitgaan dat een advocaat onbetaalbaar is.

Volgens *Mãos Livres* komen er in Luanda meer klachten binnen over onprofessioneel gedrag⁸⁸ van politieagenten dan in de rest van Angola, maar dit heeft waarschijnlijk te maken met de vele keren hogere mate van criminaliteit in Luanda.

De politie komt veel meer in contact met de burgerbevolking dan het leger, en heeft dus meer mogelijkheden om schendingen te begaan. Schendingen door politie-agenten en militairen zijn vaak, maar niet uitsluitend, het gevolg van een gebrek aan training en slechte werkomstandigheden, zoals ontoereikend salaris, slechte logistieke ondersteuning en gebrekkig toezicht. Het soort schendingen dat begaan wordt betreft mishandeling, afpersing, verkrachting, en af en toe doodslag. Elitetroepen zoals de *caçadores*, of de paramilitaire politie, de *ninja's*, zijn daarentegen wel goed getraind. Zij begeven zich in tegenstelling tot de eerdergenoemden geregeld, en als eersten, in daadwerkelijke gewapende conflictsituaties. Hierbij begaan zij in veel gevallen tegen (vermeende) aanhangers en rebellen van FLEC, meer gerichte mensenrechtenschendingen, zoals mishandeling, marteling, verkrachting, verdwijning, en buitengerechtelijke executies.

Er wordt slechts bij uitzondering door de overheid een onderzoek ingesteld naar mensenrechtenschendingen door politie en leger en daadwerkelijke actie tegen de overtreders komt zelden voor.

Volgens waarnemers worden in Cabinda krijgsgevangenen vastgehouden door de Angolese autoriteiten, zowel in Cabinda-stad als daarbuiten. Het is moeilijk te zeggen of het politieke (burger)gevangenen betreft of alleen militaire (krijgs)gevangenen. Angola heeft het tweede protocol bij het Verdrag van Genève, betreffende burgers in oorlogssituaties, niet getekend. Het Internationale Rode Kruis (ICRC) krijgt slechts mondjesmaat toegang tot de krijgsgevangenen.

De rechtsbijstandsorganisatie *Mãos Livres* bezoekt gevangenen en komt daarbij nooit politieke gevangenen tegen. De organisatie wijst er echter op dat zij niet in Cabinda werkt, en dat indien er politieke gevangenen zouden bestaan, deze niet in de door hen bezochte gevangenen, tussen de 'gewone' criminelen zouden verblijven.⁸⁹

⁸⁸

Onder onprofessioneel gedrag wordt verstaan het mishandelen van verdachten, het afpersen van burgers, het verkrachten van vrouwen als een soort van belastingheffing etc.

⁸⁹

Interview met medewerkers van *Mãos Livres*

*Situatie in gevangenissen*⁹⁰

Tot op heden bestaat er geen wetgeving die het detentieregime reguleert. Een speciale commissie is in het leven geroepen om een concept detentiewet op te stellen, maar dit heeft in de praktijk nog niet tot een wetsvoorstel geleid.

De praktijk in de Angolese gevangenissen is ruw, gewelddadig en willekeurig. Mishandeling van gevangenen is dagelijkse praktijk. Ook onderling wordt door gevangenen geweld uitgeoefend, daar effectief toezicht veelal ontbreekt. Vrouwen worden apart gevangen gehouden van mannen, maar er is sprake van seksueel geweld tegen vrouwen door bewakers. Kinderen, die vaak voor kleine vergrijpen vastzitten, hebben geen aparte afdeling binnen de gevangenissen en worden vaak mishandeld door zowel bewakers als gevangenen. Vaak is er gebrek aan voedsel, aan medische zorg, kleding en bedden.

Het slecht betaalde gevangenis personeel vult zijn inkomen aan door het afpersen en bestelen van gevangenen en hun bezoekers. Hoe verder een gevangenis van Luanda afligt, hoe groter volgens waarnemers de kans op omkoopbaarheid van het gevangenis personeel. Dit betreft echter vooral omkoping om bijvoorbeeld extra levensmiddelen of kleding bij een bepaalde gedetineerde te doen afleveren. Omkoping om een gedetineerde vrij te laten is niet onmogelijk doch komt vooral voor in een eerder stadium, bijvoorbeeld onmiddellijk na arrestatie of tijdens voorarrest. Illegale vrijkoping uit een gevangenis wordt in het algemeen als zeldzaam omschreven. Zou een gevangene ontsnappen, dan zijn er geen andere repercussies bekend dan de geldende praktijk voor een arrestatie.

De rechtsbijstandsorganisatie *Mãos Livres* legt bezoeken af aan gevangenen, en documenteert en publiceert de omstandigheden in gevangenissen. De *Associação Justiça, Paz, Democracia* inventariseert detenties zonder proces.

3.3.7 Mishandeling en foltering

Zowel de grondwet als het wetboek van strafrecht verbieden uitdrukkelijk alle vormen van mishandeling van verdachten, arrestanten en gevangenen.⁹¹ Toch wordt er geregeld melding gemaakt van overtredingen van dit verbod. Het uitblijven van salarisbetalingen en de slechte werkomstandigheden leiden er nog steeds toe dat politiebeambten de burgerbevolking afpersen en in voorkomende gevallen martelen, verkrachten of anderszins mishandelen. Veel mishandeling en foltering vindt plaats rondom de arrestatie.⁹²

⁹⁰ Bijlage 6 geeft een lijst van gevangenissen in Angola.

⁹¹ US Department of State, *Human Rights Report for 2002-Angola* (maart 2003)

⁹² Interview met medewerkers van *Mãos Livres* en de Orde van Advocaten

Ook (oud)militairen maken zich geregeld schuldig aan mensenrechtenschendingen zoals plundering, afpersing, mishandeling en foltering. Deze komen over het algemeen niet zozeer voort uit een beleid gericht op het schenden van rechten, als wel uit onverschilligheid ten aanzien van het lot van de burgerbevolking en een gebrekkig toezicht op politie en leger, met name in de meer afgelegen gebieden. Er waren onbevestigde berichten van mishandeling en vervolging van UNITA-leden door MPLA-militanten. Deze berichten werden door de secretaris-generaal van de MPLA, João Lourenço, ontkend.⁹³

In Cabinda onderneemt het leger volgens bronnen in Cabinda na aanvallen door de rebellen geregeld wraakacties onder burgers. Hierbij is sprake van mishandeling en verkrachting (zie ook § 2.2 Politieke ontwikkelingen).⁹⁴

Verkrachting komt veel voor in Angola, zowel door burgers onderling als door politie en leger (zie verder § 3.4.1 Vrouwen).

3.3.8 Verdwijningen, buitengerechtelijke executies en moorden

In de verslagperiode was geen sprake van berichten van verdwijningen, buitengerechtelijke executies en moorden in Angola buiten Cabinda. De mensenrechtensituatie in Cabinda verbeterde echter niet. Hoewel berichten van brandstichting door regeringssoldaten, verdwijningen, buitengerechtelijke executies en moorden in de enclave Cabinda⁹⁵ onbevestigd bleven, is het mogelijk dat deze mensenrechtenschendingen nog steeds voorkwamen. Het overgrote deel van dergelijke schendingen wordt uitgevoerd door Angolees overheidspersoneel, zonder dat daar door de autoriteiten tegen wordt opgetreden. De schendingen zijn het gevolg van verdenking door de autoriteiten van lidmaatschap van één van de rebellenbewegingen.

3.3.9 Doodstraf

De doodstraf is in Angola grondwettelijk verboden.

⁹³ Jornal de Angola (15 augustus 2003)

⁹⁴ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 3

⁹⁵ Berichten van FLEC via vertegenwoordiger Francisco Builo in Nederland (25 augustus 2003)

3.4 Positie van specifieke groepen

3.4.1 Vrouwen

Zowel de grondwet als het burgerlijk wetboek voorzien in gelijke behandeling van mannen en vrouwen. Vrouwen zijn wettelijk handelingsbekwaam en kunnen zelfstandig documenten aanvragen. In de praktijk blijft achterstelling van vrouwen echter een probleem. Dit geldt vooral op het platteland, waar de invloed van het traditionele recht en culturele tradities veel groter is dan het burgerlijk recht. In de rurale gebieden is ongeveer de helft van de kostwinners vrouw. Door de afwezigheid van mannen hebben veel vrouwen de taken moeten overnemen die traditioneel aan mannen toegeschreven werden. Ondanks deze verschuivingen hebben vrouwen niet meer zeggenschap gekregen in besluitvorming in de gemeenschap.⁹⁶ Probleem is dat er gebrek is aan capaciteit om wetten die afwijken van de culturele tradities toe te passen en uit te voeren.⁹⁷

Vrouwen kunnen het huis van hun ouders verlaten door officieel te trouwen, of door een duurzame relatie aan te gaan. Jong trouwen gebeurt met name in de provincies en onder de armen. Vrouwen uit welvarender milieus hebben meer mogelijkheden om naar school te gaan en financieel onafhankelijk te worden.

Angola heeft een ministerie voor Vrouwen en het Gezin. Dit ministerie houdt zich bezig met problemen als geweld tegen vrouwen, dat in Angola - meestal binnen het gezin - steeds vaker voorkomt, en prostitutie, waarbij vrouwen betrokken raken als gevolg van de slechte sociaal-economische situatie. Het ministerie werkt nauw samen met ngo's en internationale organisaties om het geweld tegen vrouwen te verminderen.

Er vinden nog steeds vele verkrachtingen plaats, zowel door burgers, als door politie en leger. In het algemeen is verkrachting door overheidsfunctionarissen vaak een gevolg van machtsmisbruik. Het afkopen van corrupte militairen, politieagenten en ambtenaren door middel van seksuele diensten is vrijwel gemeengoed geworden.

Uit Cabinda kwamen ook in de verslagperiode berichten van verkrachting door militairen. Onduidelijk is of dergelijke verkrachtingen deel uitmaken van een militaire strategie. Wel gedoogt de overheid dergelijk gedrag. De overheid gaat er vaak vanuit dat de vrouwen de rebellen met voedsel en andere zaken ondersteunen, en ziet de vrouwen daarom als medeplichtigen van de rebellen. Seksueel misbruik van vrouwen door bewakingspersoneel in gevangenissen komt voor.

⁹⁶

IRIN, *Interview with Douglas Steinberg, CARE country director* (28 april 2003)

⁹⁷

Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA), *Towards gender equality in Angola. A profile on gender relations* (april 2000), pp. 22-25

Vrouwen vallen voor bescherming tegen huiselijk en seksueel geweld over het algemeen terug op hun eigen netwerk van mannen, zoals vader, broers, neven, echtgenoten en vriendjes, daar de politie in de praktijk nauwelijks bescherming biedt. Zelden wordt tegen verkrachting opgetreden, en de politie neemt een melding vaak niet serieus. Dit is nog minder het geval wanneer het een aanklacht tegen een politieagent of een militair betreft, dan wanneer het een aanklacht is tegen een andere burger.⁹⁸ De organisatie *Mãos Livres* biedt vrouwen die een geweldszaak aanhangig willen maken rechtsbijstand. In een enkel geval heeft dit tot veroordeling van de verdachte geleid.⁹⁹

Vrouwen kunnen vrijwillig in dienst van het regeringsleger treden, maar zullen niet gedwongen gerekruteerd worden. Zij worden slechts in ondersteunende functies aangesteld.

In Angola zijn drie van de 27 ministers vrouw en vijf van de 46 vice-ministers. Van de 220 parlementsleden zijn 35 vrouw (27 van de MPLA, 5 van UNITA en 3 van de PLD, waaronder de fractievoorzitter) en van de 12 rechters in Angola is één vrouw. Geen van de gouverneurs of vice-gouverneurs is vrouw.

3.4.2 Minderjarigen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de risico's op mensenrechtenschendingen voor minderjarigen in Angola. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de objectieve zelfstandigheid en opvang van alleenstaande minderjarigen.

Sinds op 4 april 2002 het akkoord tussen de regering en UNITA werd getekend, zijn er geen dienstplichtigen meer opgeroepen voor militaire dienst, noch zijn er ronselacties uitgevoerd. Er is een overvloed aan soldaten. Dit betekent dat er ook geen kindsoldaten meer zijn gerekruteerd.

Volgens UNICEF hebben ongeveer 1 miljoen kinderen een ouder verloren in de oorlog, en verloren 300.000 kinderen beide ouders. 66% van alle kinderen heeft familieleden of bekenden gemarteld of gedood zien worden.¹⁰⁰

De aantallen straatkinderen in de grootste Angolese steden groeien en er wordt weinig gedaan om de situatie te verbeteren. Luanda heeft een bevolking van ongeveer 4,5 miljoen inwoners. De stad telt momenteel ongeveer 3500 straatkinderen. Daarnaast zijn in het hele land volgens het Nationaal Instituut voor Kinderen (INAC) momenteel meer dan 100.000 kinderen gescheiden van hun families.¹⁰¹ Oorzaken van deze situatie zijn het binnenlandse conflict, maar ook

⁹⁸ Interviews met medewerkers van UNOA en van de Human Rights Division van UNMA

⁹⁹ Interview met medewerkers van *Mãos Livres*

¹⁰⁰ IRIN, *Local therapy to heal the trauma of war* (7 oktober 2002)

¹⁰¹ Jornal de Angola (30 mei 2003)

sociale, economische en culturele factoren. Er bestaan initiatieven om kinderen met hun familie te herenigen of in pleeggezinnen onder te brengen, maar er is een gebrek aan goede reïntegratieprogramma's voor kinderen, evenals een gebrek aan institutionele en juridische bescherming van kinderen. In de verslagperiode was een kleine verbetering te zien in de situatie van minderjarigen. Er werden campagnes opgestart om kinderen naar school te krijgen, geboorteregistratie werd gratis en de ondervoeding onder kinderen daalde, in sommige gebieden zelfs drastisch.¹⁰²

Waarnemers schatten dat sinds de hervatting van de strijd in 1998 tussen de 7.000 en 11.000 kindsoldaten bij de strijd bestrooken zijn geweest, zowel aan de zijde van de rebellen als aan regeringszijde. Hoewel volgens de regering sinds 1994 geen minderjarigen meer werden opgenomen in het regeringsleger, bevonden zich in de binnenlanden zelfs na de ondertekening van het MoU in april 2002 wel degelijk kindsoldaten in het regeringsleger.¹⁰³

Bij de demobilisatie en reïntegratie van voormalige UNITA-rebellen worden kindsoldaten (zowel jongens als meisjes) niet betrokken. Waar volwassen ex-rebellen recht hebben op onder andere een identiteitskaart, een hervestigingskit, vijf maanden salaris op basis van hun militaire rang en voedselsteun, kregen de minderjarige rebellen slechts een identiteitskaart en waren zij voor voedsel afhankelijk van de steun die internationale organisaties aan de families van de voormalige rebellen gaven. Kindsoldaten kwalificeren niet als gezinshoofd en moeten zich om die reden bij een familie aansluiten om aanspraak te kunnen maken op voedselhulp, of deze familie daadwerkelijk uit verwanten bestaat of niet.¹⁰⁴

Meisjes die door UNITA gebruikt waren als koks, dragers en seksslaven verbleven na de ondertekening van het vredesverdrag in de kampen voor familieleden van de voormalige rebellen. Velen hadden kinderen en leefden in sommige gevallen nog steeds met hun 'echtgenoten'. Hoewel sommige jonge vrouwen ervoor kozen hun 'echtgenoten' te verlaten, bleven veel van hen in de vaak gewelddadige relatie om aan de sociale problemen die een alleenstaande moeder te wachten staan te ontkomen.¹⁰⁵

¹⁰² In Bié daalde het aantal ondervoedde kinderen in therapeutische voedingscentra met 68%.
Bron: IRIN, *Decrease in malnutrition and back to school programme benefitting children* (21 mei 2003)

¹⁰³ Human Rights Watch, *Forgotten fighters: Child soldiers in Angola* Vol 15. Nr 10 (A) (april 2003), pp.13-14 en *Jornal de Angola* (17 juni 2001)

¹⁰⁴ Human Rights Watch, *Forgotten fighters: Child soldiers in Angola* Vol 15. Nr 10 (A) (april 2003), pp. 2-4

¹⁰⁵ Human Rights Watch, *Forgotten fighters: Child soldiers in Angola* Vol 15. Nr 10 (A) (april 2003), pp. 3, 11-12, Refugees International, *Angola: Women's access to demobilization and reintegration program funding essential* (3 juli 2003)

3.4.3 UNITA- en FLEC-aanhangers

In deze paragraaf wordt ingegaan op de risico's op problemen met de autoriteiten voor aanhangers van UNITA en FLEC.

UNITA-aanhangers

Er zijn tot op heden geen gevallen bekend van UNITA-rebellen aan wie geen amnestie verleend werd. De amnestiewet van 2 april 2002 wordt door UNITA noch MPLA ter discussie gesteld, volgens waarnemers omdat beide partijen de instelling van een Waarheidscommissie willen voorkomen.

De voormalige UNITA-rebellen noch hun familieleden ondervinden vanwege hun UNITA-verleden problemen met de autoriteiten. Het demobilisatie- en reïntegratieproces voor voormalige rebellen en hun familieleden verloopt niet geheel probleemloos. De regering heeft de demobilisatiekampen gesloten verklaard, maar nog niet alle voormalige rebellen zijn hervestigd en vaak zijn nog onvoldoende faciliteiten aanwezig in de gebieden van hervestiging. De reïntegratieprogramma's houden onvoldoende rekening met de specifieke positie van voormalige kindsoldaten, zowel jongens als meisjes (zie verder § 3.4.2 Minderjarigen).

FLEC-aanhangers

Als gevolg van het grote draagvlak voor FLEC onder de inwoners van Cabinda zien de autoriteiten, en daarmee het regeringsleger en politie, de bevolking van Cabinda als een verlengstuk van de rebellen. Dit, en de omstandigheden waaronder Angolese regeringssoldaten moeten werken¹⁰⁶, werken willekeurige wraakacties van regeringssoldaten tegen de bevolking in de hand, ongeacht de daadwerkelijke betrokkenheid van burgers bij de gewapende strijd. Wie verdacht wordt van steun aan FLEC-rebellen kan door het leger of de *ninja's* mishandeld of vermoord worden, of verdwijnen. Dit zal Cabindezen in Angola (buiten Cabinda) niet snel overkomen, tenzij zij expliciet gezocht worden vanwege hun politieke of militaire activiteiten. Door de verwevenheid van politieke en familieverbanden in Cabinda valt het niet uit te sluiten dat familieleden van FLEC-rebellen als gevolg van hun familierelatie problemen als intimidatie en mishandeling ondervinden met de overheid. Of dit ook buiten de provincie Cabinda het geval zou zijn, is onbekend.

FLEC-leden kunnen geen beroep doen op de amnestiewet van 2 april 2002, noch op amnestie onder een andere wet. Wel worden FLEC-rebellen die buiten de strijd om hun wapens neerleggen en de FLEC-doelstellingen afzweren over het algemeen door de autoriteiten met rust gelaten.

¹⁰⁶

Zoals gebrek aan voedsel.

3.4.4 Dienstplichtigen

Militaire dienst is verplicht voor mannen. Vrouwen kunnen dienst nemen, maar dit is altijd op vrijwillige basis. Volgens de wet op de rekrutering, moet iedere jongeman zich wanneer hij 18 jaar wordt, aanmelden. Op dat moment krijgt hij een verklaring dat hij zich heeft aangemeld. Ieder jaar worden vervolgens via de media de mannen opgeroepen, die in dat jaar 20 zijn geworden, of zullen worden.

In het verleden werden de jonge mannen die zich geregistreerd hadden op hun achttiende maar zich na een oproep niet meldden, gezocht. Indien de weigeraar werd gevonden werd hij in ieder geval alsnog ingezet. Eind 2001, begin 2002, waren er voortdurend controleacties om te kijken of jonge mannen zich wel hadden gemeld, en of zij hun dienstplicht hadden vervuld. In de verslagperiode lag de nadruk op demobilisatie van militairen en niet op rekrutering, zodat controle op dienstontduikers nauwelijks voorkwam.

Aan dienstplichtigen wordt een militair identiteitsbewijs uitgereikt. Angola kent daarnaast de volgende documenten die verband houden met de dienstplicht: de *talao de desponibilidade militar* (een bewijs dat men ontslagen is uit het leger), de *talao de recenseamento* (een bewijs dat men zich heeft laten registreren voor militaire dienst), de *cartao de isencao militar* (een bewijs dat men wegens medische redenen afgekeurd is voor militaire dienst) en de *adiamento militar* (een bewijs van uitstel voor bepaalde tijd van dienstplicht wegens medische of andere redenen). Al deze documenten worden in relevante gevallen uitgegeven door de militaire autoriteiten, op basis van hun eigen gegevens, en na overlegging van het identiteitsbewijs of geboortebewijs. Net als alle andere documenten, zijn deze documenten ook op de zwarte markt te koop.

De bevolkingsregisters van Angola zijn voor een groot deel vernield door de oorlog en worden voorzover ze nog bestaan slecht bijgehouden. Eén van de consequenties van deze administratieve problemen is, dat volgens schattingen tussen de 70 en 90% van de Angolese bevolking niet geregistreerd staat, en geen documenten heeft.¹⁰⁷ Als gevolg hiervan is het mogelijk zich te onttrekken aan de formele rekrutering, en dit gebeurt op grote schaal. Om toch het benodigde aantal rekruten te bereiken, werden in het verleden na de officiële oproep ronselacties gehouden. In de verslagperiode waren er geen berichten van dergelijke ronselacties.

Iedere Angolese man tussen de 18 en de 35 jaar, die in de formele sector wil werken¹⁰⁸, wil reizen¹⁰⁹, of studeren, moet een document tonen dat hij vrijgesteld is van dienst in het leger, of dat hij zijn dienst reeds heeft vervuld.

¹⁰⁷ UNSC, (S/2001/956) *Report of the Secretary-General on the United Nations Office in Angola (UNOA)* (10 oktober 2001), paragraaf 37

¹⁰⁸ Met 'formele sector' wordt hier bedoeld het deel van de economie dat gedocumenteerd en geregistreerd staat. In Angola is het grootste deel van de economie informeel.

In Angola bestaat een wet die aangepaste burgerdienst mogelijk maakt bij dienstweigering. Afgezien van een beperkt aantal juristen is deze wet bij heel weinig Angolezen, zeker in het binnenland, bekend. Slechts zeer sporadisch wordt op de genoemde wet een beroep gedaan.¹¹⁰ Kennis van het rechtssysteem is gebrekkig in Angola en daarnaast functioneert het rechtssysteem slecht. Bovendien bestaan er eenvoudiger middelen om zich aan de dienstplicht te onttrekken dan formele dienstweigering op principiële gronden. In de praktijk is het mogelijk zich tegen betaling aan de dienstplicht te onttrekken. Ook is het mogelijk de dienstplicht bij de politie te vervullen. Deze mogelijkheid is echter zeer beperkt en in de praktijk vaak afhankelijk van de juiste contacten of omkoping.

Een officieel dienstverband kan op wettelijke gronden geen aanleiding vormen voor vrijstelling van militaire dienst. In de praktijk zullen echter diegenen die over een officieel dienstverband - dit is niet beperkt tot bepaalde beroepsgroepen - beschikken, in veel gevallen op onofficiële gronden vrijgesteld worden. Vaak wordt men tegen betaling 'over het hoofd gezien' bij de jaarlijkse oproep voor dienst, of bij ronselacties. Dit is eenmalig, en wie bij een volgende ronselactie voor de dienstplicht opnieuw wordt opgepakt, moet dan opnieuw een vrijstelling zien te bemachtigen.

De dienstplicht duurt volgens de wet twee jaar, maar in de praktijk zijn langere perioden, tot zelfs zeven jaar, niet ongebruikelijk. De verschillende vormen van dienstplichtontduiking leiden ertoe dat de meeste soldaten in de gevechtseenheden tot de armere en minder opgeleide bevolkingsgroepen behoren en hoofdzakelijk van het platteland afkomstig zijn. Daar de administratie van het leger gebrekkig is, en ongeveer 65% van de militairen analfabeet, is het voor hen vaak vrijwel onmogelijk de dienst te verlaten. Ontslag uit dienst is alleen mogelijk met een ondertekende verklaring van de commandant.

Het leger probeert desertie tegen te gaan door rekruten hun dienst te laten vervullen in een ander deel van het land dan waar ze vandaan komen. Toch komt desertie geregeld voor. De straf voor desertie in vreedstijd is officieel verlenging van de oorspronkelijke dienstdtijd met éénderde. Bovendien kan een gevangenisstraf van twee tot acht jaar worden opgelegd. Bij desertie in tijd van oorlog of tijdens militaire operaties kan een gevangenisstraf van acht tot twaalf jaar worden opgelegd.¹¹¹ In de praktijk deserteren dagelijks meerdere soldaten uit het regeringsleger die nauwelijks gestraft (kunnen) worden wegens het ontbreken van de administratieve capaciteit die nodig is om deze deserties te kunnen registreren en naar aanleiding daarvan juridische stappen te ondernemen.

---

¹⁰⁹ Hier wordt bedoeld op elke vorm van reizen, die het passeren van controleposten omvat.

¹¹⁰ UK Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002), § 5.29

¹¹¹ UK Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002), § 5.30

Sinds de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* op 4 april 2002 is een aantal van 5000 voormalige UNITA-rebellen opgenomen in het Angolese leger. Tegelijkertijd zal het leger de komende maanden worden afgeslankt. Dit afslanken kan alleen met kleine groepen tegelijk, want het leger heeft vaak niets te bieden na ontslag.¹¹² Veel gedemobiliseerde soldaten (zullen) worden opgenomen in de politie en in particuliere beveiligingsbedrijfjes.

Het einde van de oorlog heeft de rekrutering door UNITA tot stilstand gebracht. FLEC maakt volgens berichten nog gebruik van gedwongen rekrutering, soms van minderjarigen. FLEC maakt zoveel mogelijk gebruik van gedwongen logistieke ondersteuning door vrouwen en kinderen, maar sinds de militaire aanwezigheid in Cabinda is opgevoerd is dit steeds moeilijker geworden.

3.4.5 Homoseksuelen

Bescherming tegen discriminatie op basis van seksuele geaardheid wordt niet genoemd in de grondwet. De wet verklaart homoseksuele handelingen illegaal en beschrijft ze als 'overtredingen van de publieke moraliteit'.¹¹³ Er rust een zwaar taboe op homoseksualiteit, waardoor er nauwelijks over het onderwerp gesproken wordt. In hoger opgeleide kringen in de Angolese samenleving wordt homoseksualiteit waarschijnlijk stilzwijgend getolereerd, terwijl in meer traditionele kringen homoseksualiteit niet geaccepteerd wordt. In deze kringen komt geweld tegen homoseksuelen incidenteel voor. In het algemeen is echter homoseksualiteit, zolang deze niet expliciet uitgedragen wordt, niet zodanig stigmatiserend, dat het maatschappelijk functioneren van een individuele homoseksueel in het gedrang komt.

Door het gebrek aan beschermende wetgeving, aan formele en informele acceptatie, en door het slechte functioneren van het politie-apparaat, kan een homoseksueel geen bescherming tegen voorkomende gevallen van discriminatie door medeburgers inroepen van de politie of andere overheidsinstanties. Er zijn geen voorbeelden bekend van discriminatoire praktijken bij strafoplegging als gevolg van homoseksuele geaardheid.

¹¹² Dit in tegenstelling tot de gedemobiliseerde voormalige UNITA-rebellen, die geld en een hervestigingskit krijgen.

¹¹³ http://www.mask.org.za/SECTIONS/AfricaPerCountry/ABC/angola/angola_index.html en UK Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002), § 6.75

4 Migratie

4.1 Migratiestromen

Sinds de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* op 4 april 2002 keerden meer dan 1,9 miljoen binnenlands ontheemden vanuit kampen voor ontheemden en ongeveer 130.000 vluchtelingen uit de omliggende landen terug naar hun gebieden van herkomst. De provincies die de meeste terugkerende ontheemden ontvingen waren Bié, Huambo, Huila, Kuanza Sul en Malanje. Voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden keerden met name terug naar Benguela, Bié, Huambo, Huila en Kuanza Sul.¹¹⁴

Voor de door UNHCR gefaciliteerde terugkeer van Angolese vluchtelingen uit de buurlanden zie § 4.4 Activiteiten van internationale organisaties.

Angola heeft binnen zijn grenzen ongeveer 13.000 asielzoekers en vluchtelingen. De meesten van hen zijn afkomstig uit de DR Congo. Ongeveer een 25% van deze vluchtelingen wonen reeds sinds lange tijd in Angola en zijn in de samenleving geïntegreerd, maar 9.600 van hen zijn afhankelijk van steun van UNHCR. Begin oktober 2003 deed UNHCR een oproep aan de Angolese autoriteiten om de veiligheid van de Congolese vluchtelingen in kamp Sangui in de provincie Bengo te waarborgen, nadat de bewoners en hulpverleners van het kamp meerdere malen waren lastiggevallen en bestolen.¹¹⁵

Veel buitenlanders trekken illegaal naar Angola. Geschat wordt dat per dag ongeveer 70 tot 100 personen, van wie de meesten uit de Democratische Republiek Congo komen, Angola binnenkomen via de provincie Lunda Norte.¹¹⁶

4.2 Opvang binnenlands ontheemden

Voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden

Ex-rebellen van UNITA hebben recht op onder andere een identiteitskaart, een hervestigingskit, vijf maanden salaris op basis van hun militaire rang en voedselsteun. Nadat in de eerste helft van 2003 meer middelen waren vrijgemaakt voor hervestiging van voormalige UNITA-rebellen verliep deze sneller dan in 2002. Eind maart 2003 maakten de autoriteiten bekend dat 25

---

¹¹⁴ IRIN, *Aid groups call for increased aid to returnees* (15 april 2003), *EU funds for resettlement of refugees* (20 mei 2003) en *Steady improvement in humanitarian conditions* (23 mei 2003)

¹¹⁵ UNHCR, *UNHCR concerned about harassment at Congolese camp in Angola* (10 oktober 2003)

¹¹⁶ *Jornal de Angola* (24 april 2003)

demobilisatiekampen waren gesloten en dat meer dan 241.000 personen de kampen hadden verlaten. In de verslagperiode verklaarde de Angolese regering alle demobilisatiekampen officieel gesloten.¹¹⁷ Desalniettemin verbleven nog ongeveer 30.000 voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden in de omgeving van voormalige kampen. Van hen had volgens het *Office for the Coordination of Humanitarian Affairs* (OCHA) van de Verenigde Naties minder dan 20% adequate toegang tot onderdak, water en gezondheidszorg.¹¹⁸ Ook waren er in de verslagperiode nog steeds problemen met de distributie van hervestigingskits.¹¹⁹ De overheid beloofde dat de kits de voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden zouden volgen na hun hervestiging, maar volgens de voormalig Coördinator voor Humanitaire Zaken van de VN in Angola, Erick de Mul, arriveerden deze pakketten vaak (nog) niet.¹²⁰

Binnenlands ontheemden

Van de 1,9 miljoen binnenlands ontheemden die terugkeerden deed ongeveer 70% dit zonder enige bijstand van de overheid of hulporganisaties. In de gebieden van herkomst zijn tot op heden vaak onvoldoende voorzieningen aanwezig voor de terugkeerders. Ook komt het voor dat voormalige (regerings- en UNITA-) militairen hun burens intimideren en hun voedsel stelen. Door de ongecoördineerde terugkeer (en daarmee spreiding) van zoveel ontheemden is hulp nog moeilijker te verzorgen dan toen deze mensen in kampen verbleven. Hierdoor is de humanitaire situatie in het huidige Angola één van de slechtste die het land ooit gekend heeft.¹²¹

4.3 Minderjarigen

De grondwettelijke leeftijd voor meerderjarigheid en handelingsbekwaamheid in Angola is 18 jaar. Aan minderjarigen kunnen identiteits- of reisdocumenten verstrekt worden, maar de aanvraag dient met toestemming van een ouder of voogd gedaan te worden. In de praktijk kunnen dergelijke documenten echter op de zwarte markt door iedereen met voldoende geld, en dus ook door minderjarigen, gekocht worden.

De leerplicht geldt tot 14 jaar, vanaf die leeftijd mag betaald lichte arbeid in de formele sector verricht worden.

Zelfstandigheid

---

¹¹⁷ IRIN, *Quartering areas closed, resettlement problems continue* (19 juni 2003)

¹¹⁸ IRIN, *Steady improvement in humanitarian conditions* (23 mei 2003)

¹¹⁹ Deze kits bestaan uit een aantal eerste benodigdheden, zoals landbouwgereedschap, zaden en keukengerei etc.

¹²⁰ IRIN, *Quartering areas closed, resettlement problems continue* (19 juni 2003)

¹²¹ IRIN, *Aid groups call for increased aid to returnees* (15 april 2003)

In de Angolese cultuur worden jongeren onder de 18 jaar soms en in bepaalde opzichten als volwassen beschouwd. Zo is het met name op het platteland niet ongewoon om op 16-jarige leeftijd reeds getrouwd te zijn. Hiervoor is echter officieel en traditioneel wel toestemming van de ouders nodig. Overigens blijft men vaak ook na 18-jarige leeftijd nog een zekere verantwoording aan de ouders schuldig. In de steden wordt minder vaak officieel getrouwd, maar komen meer of mindere duurzame relaties wel voor op 16- en 17-jarige leeftijd. De meeste vrouwen baren hun eerste kind vóór zij 20 zijn.

Volwassenheid kan niet automatisch gelijkgesteld worden aan zelfstandigheid. De zelfstandigheid van minderjarigen is sterk afhankelijk van de sociaal-economische achtergrond. Wie in een arm gezin bijdraagt aan het gezamenlijk inkomen, verwerft zich daarmee de facto een zekere zelfstandigheid. Dit kan al op zeer jonge leeftijd (onder de 10 jaar) optreden. Economische noodzaak leidt ertoe dat van minderjarigen verwacht wordt dat ze op zo jong mogelijke leeftijd bijdragen aan het gezinsinkomen. Dit geldt voor zowel jongens als meisjes. Het feit dat kinderen op zeer jonge leeftijd bijdragen aan het gezinsinkomen, betekent niet, dat zij daarmee door hun ouders of verzorgers niet meer als minderjarig beschouwd worden. Zo kunnen volwassenen de minderjarigen verplichten hun inkomsten aan hen af te dragen. De wijze waarop minderjarigen uit arme families bijdragen aan het gezinsinkomen, is vooral door hulp in de huishouding (alleen meisjes), straathandel, bedelarij, diefstal en/of prostitutie.

Armoede maakt het voor minderjarigen, net als voor volwassenen onmogelijk om zelfstandig te wonen. Een minderjarige die geen familie (meer) heeft bij wie hij kan wonen, zal gemakkelijker opvang vinden buiten zijn eigen familie indien hij enig eigen inkomen inbrengt, dan wanneer hij dit niet doet.

Kinderen uit rijke gezinnen worden vaak tot op volwassen leeftijd onderhouden door hun ouders en andere familieleden. Van hen wordt verwacht dat ze naar school gaan en studeren. Voor deze kinderen is werken op 16- en 17-jarige leeftijd mogelijk, maar minder gebruikelijk. Soms wonen zij zelfstandig, maar vaak blijven zij tot hun huwelijk thuis wonen.

Angolese ouders die het kunnen betalen, trachten hun kinderen naar Europa te zenden, met het oog op beter onderwijs en betere leefomstandigheden. De vliegreis naar Europa is duur ($\pm$ 1.500 USD) en een paspoort en (Schengen)visum zijn voor de reis verplicht. Daarbij komt dat minderjarigen die niet vergezeld worden door hun ouders of wettige vertegenwoordiger, bij uitreis in het bezit dienen te zijn van een door de ouders ondertekende verklaring van toestemming voor uitreis. Het is mede om deze redenen niet erg waarschijnlijk dat een kind zonder de steun van familie een Europees land zou kunnen bereiken, hoewel niet kan worden uitgesloten dat minderjarigen zonder de vereiste toestemmingsverklaring uitreizen.

In augustus 2001 begon de Angolese regering samen met UNICEF een campagne om de ongeveer vijf miljoen ongeregistreerde kinderen en tieners uit het gehele land van identiteitsdocumenten te voorzien en te registreren. Zo'n 100.000 van hen zijn door de oorlog gescheiden geraakt van hun ouders. Onder hen zijn straatkinderen, kinderen uit opvanghuizen, maar het overgrote deel van hen bestaat uit kinderen die bij familie of bekenden verblijven. Veel mensen zijn hun documenten kwijtgeraakt en vele registers zijn door de jaren heen vernield tijdens oorlogshandelingen. De minister van Justitie heeft aangekondigd dat aan jongeren tot 17 jaar geboortebewijzen (*cedula pessoal*) en andere identiteitsdocumenten (*bilhete de identidade*) zullen worden verstrekt. De campagne verloopt langzaam.

Opvang

Wettelijk verantwoordelijk voor wezen en andere alleenstaande minderjarigen zijn de directie Kinderen, en het Programma voor Opsporing van Families binnen het ministerie van Sociale Assistentie en Reïntegratie. Onder de taakstelling van deze afdelingen valt ook voogdijstelling. De afdelingen zijn zwaar overbelast, ondanks de hulp van ngo's. Het beleid voor wezen en andere alleenstaande minderjarigen wordt uitgevoerd door het Nationale Instituut voor Kinderen (INAC). Nationale ngo's die reïntegratieactiviteiten voor minderjarigen organiseren zijn *Associação de Educadores Sociais de Angola* (AESA), *Associação Kandengues do Makulusso* (AKM) en *Kandengue Unidos* (KU). Internationale ngo's die zich bezighouden met minderjarigen zijn onder andere *Save the Children* en het Internationale Rode Kruis (ICRC) - opsporing van familie -, en het *Christian Children's Fund*.¹²²

Normaliter worden minderjarigen bij overlijden of afwezigheid van de ouders opgevangen door familieleden of vrienden. De bereidheid tot opvang door familie neemt echter sterk af indien hierop een overmatig beroep wordt gedaan. Vaak zal men naar andere oplossingen zoeken, dan het opnemen van een alleenstaand minderjarig familielid in de eigen woning. Naarmate het kind een grotere financiële zelfstandigheid heeft, is de bereidheid een kind in eigen gezin op te vangen, weer groter.

Met name in de culturen uit de zuidelijke provincies van Angola is opvang vanzelfsprekend. Het kan echter wel voorkomen dat niemand voor een alleenstaande minderjarige wil zorgen. Dit geldt in nog sterkere mate voor kinderen uit Bakongo-culturen uit de noordelijke provincies van Angola tegen de grens van de DR Congo.

Voogdij wordt zelden officieel geregeld, en als dat wel gebeurt, betreft het met name baby's. Vooral in het geval van alleenstaande minderjarigen uit rijkere families is het niet geloofwaardig dat niemand de zorg van de ouders zou overnemen. Het komt zelden voor dat kinderen in een instituut worden

¹²²

Internationale Organisatie voor Migratie (IOM), *Pilot project: prepared return. Phase II: Angola – needs assessment and opportunities in Luanda* (maart 2003), p. 25

ondergebracht, maar als dit voorkomt, gaat het vaak om kinderen uit middenklassefamilies. Voor opvang van enige kwaliteit zijn namelijk geld (tot ongeveer 2000 USD) en connecties nodig. Plaatsing geschiedt niet volgens bepaalde criteria; wie op de stoep staat, wordt meestal op een of andere manier, afhankelijk van de eigen financiële bijdrage, (tijdelijk) geholpen. Mede hierdoor zijn de opvanghuizen overvol.

Naast kinderen uit middenklassefamilies worden ook ontheemde kinderen uit de provincies in het kader van hervestiging in een kindertehuis geplaatst, maar alleen wanneer geen andere opvang gevonden kan worden. Het overgrote deel van de ontheemde kinderen wordt opgevangen door familie of vrienden.

Opvanghuizen voor minderjarigen zijn voornamelijk in de provinciale hoofdsteden te vinden, en dan voornamelijk in Luanda. Het overgrote deel van de minderjarigen die gescheiden zijn geraakt van hun families bevindt zich juist vaak op het platteland. Zij doen om die reden vrijwel nooit een beroep op dergelijke opvanghuizen, maar worden opgevangen door bekenden, of andere mensen, die het vaak zelf niet beter hebben, maar zich toch hun lot aantrekken. Waarschijnlijk bevindt nog geen 1% van de minderjarige alleenstaanden zich in opvanghuizen en wordt de rest opgevangen door de omgeving. Veel kinderen kiezen ervoor, als minst slechte optie, om zich op straat alleen staande te houden, omdat zij dan hun inkomen niet met hun familie hoeven te delen.

Tehuizen accepteren meestal geen alleenstaande minderjarigen in de leeftijd van 16 en 17 jaar meer door het gebrek aan plaatsen. Als ze jong binnenkomen, kunnen kinderen vaak wel tot de leeftijd van 18 tot 20 jaar in een tehuis blijven. Over het algemeen blijven jongens langer in weeshuizen dan meisjes, omdat meisjes vaak werk kunnen vinden als hulp in de huishouding. Vanaf 15 tot 20 jaar zijn de bewoners van weeshuizen vrijwel altijd jongens. Over het algemeen kiezen alleenstaande minderjarigen er niet voor om in een tehuis te verblijven, omdat ze de vrijheid van de straat verkiezen boven de regels van een opvanghuis. Straatkinderen worden over het algemeen beter bereikt door middel van straatwerk, dan door voltijdsopvang.

Het probleem van de weeshuizen is dat er geen controle van de kwaliteit plaatsvindt. Over het algemeen zijn de opvanghuizen onder beheer van de Angolese overheid van slechtere kwaliteit dan die van ngo's. Voor alle opvanghuizen geldt echter dat er een gebrek aan middelen is en de huizen altijd overbezet zijn. Gemiddeld krijgen kinderen in opvanghuizen twee maaltijden per dag, wat gewoon is voor ongeveer de helft van de Angolese bevolking. Meestal heeft het opvanghuis een leraar in dienst, zodat de kinderen die vanwege een gebrek aan documenten niet naar een openbare school kunnen, toch lessen kunnen volgen.

In de verslagperiode werd met middelen uit Nederland het opvangcentrum van de lokale ngo Mulemba uitgebreid. Het centrum dat tot de uitbreiding 50 jongens in

de leeftijd van 7 tot 18 jaar onderdak gaf, beschikt sinds september 2003 over 20 extra bedden, een extra schoolgebouw, een keuken en een sportruimte. De uitbreiding heeft opvang van meisjes mogelijk gemaakt.¹²³

4.4 Activiteiten van internationale organisaties

In juni 2003 begon UNHCR aan een programma van gefaseerde gefaciliteerde vrijwillige terugkeer van Angolezen uit de buurlanden van Angola. Gedurende een periode van twee jaar zullen de terugkeerders teruggeleid worden naar gebieden waar voldoende faciliteiten zijn om de terugkeerders op te vangen. Aanvankelijk was het de bedoeling dat in totaal 150.000 personen naar Angola zouden terugkeren: vanuit de Democratische Republiek Congo 88.000 personen, vanuit Zambia 47.000 personen, vanuit Namibië 15.000 personen en uit overige landen nog eens 20.000 personen. Om het project te kunnen ondersteunen breidde UNHCR zijn aanwezigheid uit in de provincies waar de meeste terugkeerders zullen arriveren. Voorafgaand aan de terugkeer werd kleine groepen vluchtelingen de kans gegeven de gebieden waarnaar zij zouden terugkeren te bezoeken voor zij het besluit zouden nemen terug te keren.¹²⁴ In de verslagperiode werd reeds vastgesteld dat het doel van 150.000 terugkeerders niet gehaald zou kunnen worden vanwege het ontbreken van enerzijds voldoende veiligheid door mijnenvelden en anderzijds de benodigde infrastructuur. Daarnaast leggen de Angolese autoriteiten de nadruk op terugkeer van binnenlandse ontheemden in plaats van terugkeerders uit het buitenland. Verwacht wordt dat er voor het einde van 2004 niet meer dan 75.000 personen gefaciliteerd zullen kunnen terugkeren uit de buurlanden van Angola.

Bij aankomst in hun gebied van hervestiging ontvangen de terugkeerders voor de korte termijn voedselsteun van het Wereld Voedsel Programma (WFP).¹²⁵

UNHCR houdt voor wat betreft de terugkeer van afgewezen asielzoekers ook in de verslagperiode vast aan haar positie van oktober 2002. Daarin raadt de organisatie terugkeer naar gebieden die het meest door de oorlog zijn getroffen, af. Dit betreft met name Cabinda. Terugkeer naar Luanda zou alleen plaats moeten vinden indien de afgewezen asielzoeker daar verwanten heeft die hem of haar na aankomst kan opvangen. UNHCR raadt verder aan dat vóór overgegaan wordt tot terugkeer eerst

¹²³ IOM, *Report on return and reintegration of Angolan unaccompanied minors staying in the Netherlands* (28 mei 2002) en *Progress report to the Netherlands ministry of Foreign affairs on the return and reintegration of Angolan asylum seekers from the Netherlands* (mei 2003)

¹²⁴ UNHCR, *Angola voluntary repatriation operation. Quarterly update* (19 mei 2003), pp. 1-3 en *Angola repatriation and reintegration operation update* (13 juni 2003), p. 1

¹²⁵ UNHCR, *First official refugee returns from Namibia* (2 juli 2003)

gekeken wordt naar de individuele omstandigheden (leeftijd, geslacht, gezondheid, familieomstandigheden, et cetera) van de afgewezen asielzoeker.¹²⁶

In de verslagperiode startte het *World Food Programme* (WFP) samen met het Angolese ministerie van Publieke Administratie, Werkgelegenheid en Sociale Zekerheid enkele opleidingscentra voor voormalige UNITA-strijders. In deze centra kunnen de voormalige rebellen een basisopleiding krijgen in constructie, elektrotechniek en landbouw.¹²⁷

De activiteiten van het Internationale Rode Kruis (ICRC) betreffen voornamelijk familiehereniging en orthopedische hulp. Het Rode Kruis is de enige internationale organisatie aanwezig in Cabinda.

4.5 **Beleid andere Europese landen**

Verenigd Koninkrijk

Het Verenigd Koninkrijk heeft momenteel voor Angola geen subsidiair beschermingsbeleid. Terugkeer wordt alleen toepasbaar geacht op uitgeprocedeerde asielzoekers die nauwe banden hebben met Luanda. In verband met de humanitaire situatie in de rest van Angola krijgen uitgeprocedeerde asielzoekers die niet uit Luanda komen over het algemeen een subsidiaire status. In 2002 betrof dit ongeveer de helft van de aanvragen. In 30 Angolese asielzaken werd in 2002 tot uitzetting naar Luanda overgegaan. In dit aantal worden eventuele afhankelijke familieleden niet meegeteld.

Duitsland

Duitsland kent voor Angola geen speciaal beleid voor bepaalde categorieën Angolese asielzoekers. Hoewel in Cabinda gevechtshandelingen plaatsvinden, wordt ook voor vreemdelingen die uit die provincie afkomstig zijn Luanda als binnenlands vluchtalternatief aangewezen. In de eerste vijf maanden van 2003 werden 165 asielverzoeken ingediend door Angolezen. In die maanden kregen 3 Angolezen asiel, en werd aan 54 Angolezen een subsidiaire status toegewezen. Uitzettingsbelemmeringen worden vastgesteld bij dreiging van vervolging na terugkeer, bij alleenstaande vrouwen, gehandicapten en kinderen, en bij personen met een ziekte die in Angola niet behandeld kan worden. Indien geen uitzettingsbelemmeringen worden vastgesteld, worden uitgeprocedeerde asielzoekers verwijderd. In de eerste vijf maanden van 2003 werden 20 Angolezen gedwongen verwijderd.

---

¹²⁶ UNHCR, *UNHCR position on return to Angola* (oktober 2002)

¹²⁷ IRIN, *Angola: feature – training helps ex-combatants reintegrate into civilian life* (25 september 2003)

België

In België worden asielverzoeken uit bepaalde regio's met bijzondere aandacht beoordeeld. Asielzoekers uit Cabinda kunnen in aanmerking komen voor een vluchtelingenstatus. Voor asielzoekers uit regio's die niet toegankelijk zijn voor hulpverleners en waarvan bekend is dat de leefomstandigheden er zeer slecht zijn, kan een humanitaire clausule worden toegepast. Extra aandacht wordt daarbij besteed aan alleenstaande minderjarige asielzoekers, alleenstaande vrouwen en zieken.

Uitzetting is om technische redenen moeilijk; de Angolese autoriteiten geven geen laissez-passers af.

Frankrijk

Frankrijk kent geen subsidiair beschermingsbeleid, maar onderscheid wel groepen asielzoekers, die meer kans maken op een vluchtelingen- of subsidiaire status. Sympathisanten en militanten van UNITA, met name als zij tot de Bakongo bevolkingsgroep behoren, kunnen indien zij vervolging te vrezen hebben de vluchtelingenstatus verkrijgen. Hetzelfde geldt voor leden en sympathisanten van FLEC en van het FNLA. Ook familieleden van personen die aan deze voorwaarden voldoen kunnen in voorkomende gevallen aanspraak maken op een vluchtelingenstatus. Uitzetting naar Angola komt voor, maar is moeilijk om technische redenen.

Zwitserland

Het beleid van Zwitserland heeft sinds het vorige algemeen ambtsbericht Angola geen verandering ondergaan. Het land kent geen categoriaal beleid. Uitzwijzing naar Angola wordt door Zwitserland redelijk geacht, ook naar Cabinda. Personen die tot kwetsbare groepen behoren, zoals families met minderjarige kinderen, alleenstaanden met kinderen, zieken, ouderen en alleenstaande vrouwen kunnen slechts worden uitgezet naar Luanda of één van de kustprovincies, en dan nog alleen indien zij over een sociaal netwerk of familie ter plaatse beschikken. Er hebben enkele uitzettingen plaatsgevonden, waaronder sommige onder dwang.

Denemarken

Ook Denemarken kent geen categoriaal beleid; alle aanvragen worden individueel behandeld. Uitgeprocedeerde afgewezen asielzoekers worden daadwerkelijk uitgezet.

5 Samenvatting

Het met de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* van april 2002 ingezette vredesproces lijkt duurzaam en terugkeer naar een burgeroorlog is niet waarschijnlijk. In de verslagperiode veranderde de veiligheidssituatie niet noemenswaardig ten opzichte van de vorige verslagperiode. In Cabinda kwam wel grotendeels een einde aan de militaire confrontaties tussen het regeringsleger en FLEC, maar de aanwezigheid van militairen van het regeringsleger in de enclave is nog steeds omvangrijk. Het regeringsleger heeft de enclave onder controle, maar voert nog steeds anti-terroristische en anti-guerrillaoperaties uit.

In de verslagperiode veranderde de mensenrechtensituatie niet noemenswaardig. In Cabinda vonden nog steeds willekeurige mensenrechtenschendingen door het regeringsleger plaats. Met name in het oosten, het noorden en noordoosten van Cabinda wordt de bevolking in haar bewegingsvrijheid beperkt om eventuele logistieke ondersteuning aan de rebellen een halt toe te roepen. Vrouwen, die vaak onder begeleiding van militairen naar het land gaan, lopen een zeer groot risico verkracht te worden. Rebellen en vermeende FLEC-sympathisanten worden door regeringstroepen opgespoord, opgepakt en ontwapend, geregeld bedreigd, en soms gemarteld of vermoord.

In de verslagperiode werden officieel alle demobilisatiekampen voor voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden gesloten. De meeste voormalige strijders keerden terug naar hun gebieden van herkomst, maar enkele duizenden bleven achter. Om deze reden werden sommige kampen als transitkamp voortgezet. Ook in de verslagperiode meldden zich nog personen die zeiden te behoren tot de voormalige UNITA-rebellen en een beroep deden op de faciliteiten die voor voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden waren ingesteld. De claims werden vaak in twijfel getrokken.

In de mate van vrijheid van meningsuiting en van vereniging en vergadering traden in de verslagperiode geen bijzondere wijzigingen op. De rechtsgang bleef grote tekortkomingen vertonen, en in de situatie in gevangenen werden geen verbeteringen doorgevoerd.

In juni 2003 begon UNHCR aan een programma van gefaseerde gefaciliteerde vrijwillige terugkeer van Angolezen uit de buurlanden van Angola. Aanvankelijk was het doel in totaal 150.000 personen naar Angola te laten terugkeren, maar vrij snel werd vastgesteld dat dit doel niet gehaald zou kunnen worden vanwege het ontbreken van enerzijds voldoende veiligheid door mijnevelden en anderzijds de benodigde infrastructuur. Daarnaast leggen de Angolese autoriteiten de nadruk op terugkeer van binnenlandse ontheemden en niet zozeer op terugkeerders uit het buitenland.

Literatuurlijst

Boeken

Cilliers, J. en C. Dietrich (eds.), *Angola's War Economy. The Role of Oil and Diamonds* (Pretoria 2000)

Europa Publications, *Africa South of the Sahara 2002* (Londen 2001), pp. 29-54

International Institute for Strategic Studies, *The military balance 2002-2003* (Londen oktober 2002)

Rapporten

Amnesty International, *Angola. Extrajudicial executions and torture in Cabinda* (april 1998)

Coalition for Citizens Rights, Reconciliation and Transparency, *Terror in Cabinda* (december 2002)

Declaration by the government of the Republic of Angola (13 maart 2002)

Economist Intelligence Unit, *Country Profile for Angola 2002* (Londen 2002)

Economist Intelligence Unit, *Country Report for Angola* (Londen; tot en met september 2003) maandelijks uitgave

Global IDP Project, *Profile of internal displacement: Angola* (18 februari 2003)

Global Witness, *A Crude Awakening. The role of the oil and banking industries in Angola's civil war and the plunder of state assets* (Londen 1999)

Human Rights Watch, *World Report for 2003-Angola* (januari 2003)

Human Rights Watch, *Forgotten fighters: Child soldiers in Angola* Vol 15. Nr 10 (A) (april 2003)

International Bar Association Human Rights Institute, *Angola: promoting justice post-conflict* (juli 2003)

- International Crisis Group (ICG), *Angola's choice: reform or regress* (7 april 2003)
- Internationale Organisatie voor Migratie (IOM), *Pilot project: prepared return. Phase II: Angola – needs assessment and opportunities in Luanda* (maart 2003)
- Memorandum of understanding addendum to the Lusaka-protocol for the cessation of hostilities and the resolution of outstanding military issues under the Lusaka-protocol* (4 april 2002)
- Open Society Foundation – Angola, *Conference on a common vision for Cabinda (8 en 9 juli 2003) : recommendations*
- South Africa Institute of International Affairs, *Angola. Prospects for peace and prosperity* (september 2002)
- Swedish International Development Cooperation Agency, *Towards gender equality in Angola: A profile on gender relations* (april 2000)
- UNHCR, *Position on return to Angola* (oktober 2002)
- UNHCR, *Angola voluntary repatriation operation. Quarterly update* (19 mei 2003)
- UNHCR, *Angola repatriation and reintegration operation update* (13 juni 2003)
- UNHCR, *Briefing Notes* (tot en met september 2003) tweewekelijkse uitgave
- UNHCR, *Update on UNHCR operations in Africa* (maart/april 2003)
- United Kingdom Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002)
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Information packet* (januari 2003)
- UNSC, (S/2001/956) *Report of the Secretary-General on the United Nations Office in Angola (UNOA)* (10 oktober 2001)
- UNSC, (S/2002/1353) *Interim Report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002)
- US Department of State, *Human Rights Report for 2002-Angola* (Washington DC maart 2003)

Wereldbank, *Memorandum and recommendation of the president of the international development association to the executive directors on a proposed grant to the Republic of Angola for an Angola emergency demobilization and reintegration project P7580-ANG* (te vinden op de website van de Wereldbank)

Tijdschriftartikelen, krantenartikelen en persberichten

Angolan Media Mirror (tot en met september 2003) wekelijkse uitgave met artikelen uit *Jornal de Angola, Agora en Folha 8*

Agence France Presse, Algemeen Nederlands Persbureau, Associated Press, BBC World Service, IRIN, Reuters, Radio France Internationale, Lusa, Portuguese News Network, Angop, UNHCR, Refugees International

Websites

www.undp.org/hdr2002

www.worldbank.org/afr/ao/ctry_brief

www.unhcr.ch

www.reliefweb.org

www.ecoi.net

www.oefre.unibe.ch/law/icl/ao_indx.html (website met grondwetten)

www.mask.org.za (website Gay and Lesbian Affairs in Africa)

www.refintl.org (website Refugees International)

www.electionworld.org

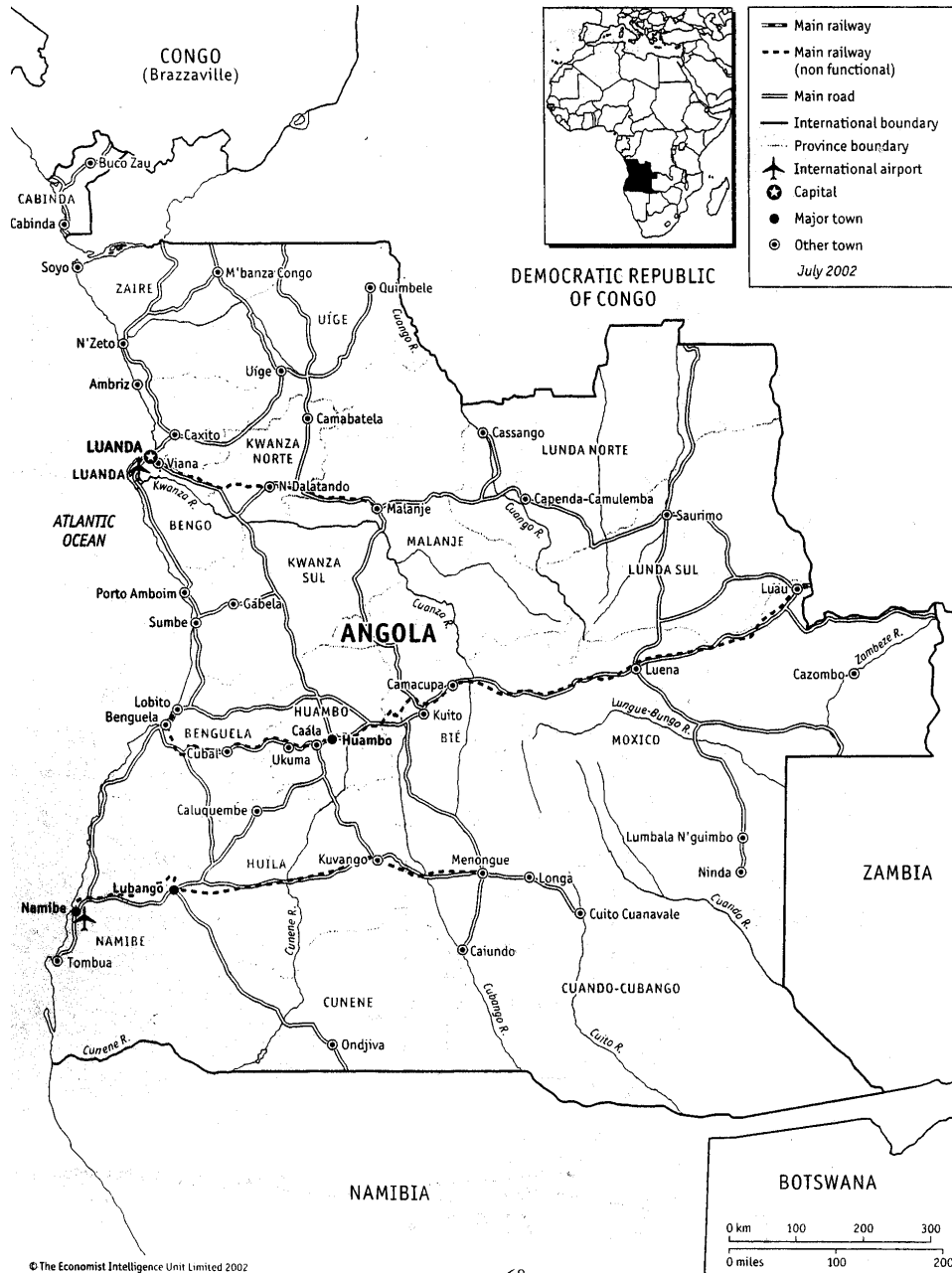
www.parlamento.ao

www.angola.org

www.cabinda.net/ibinda.html

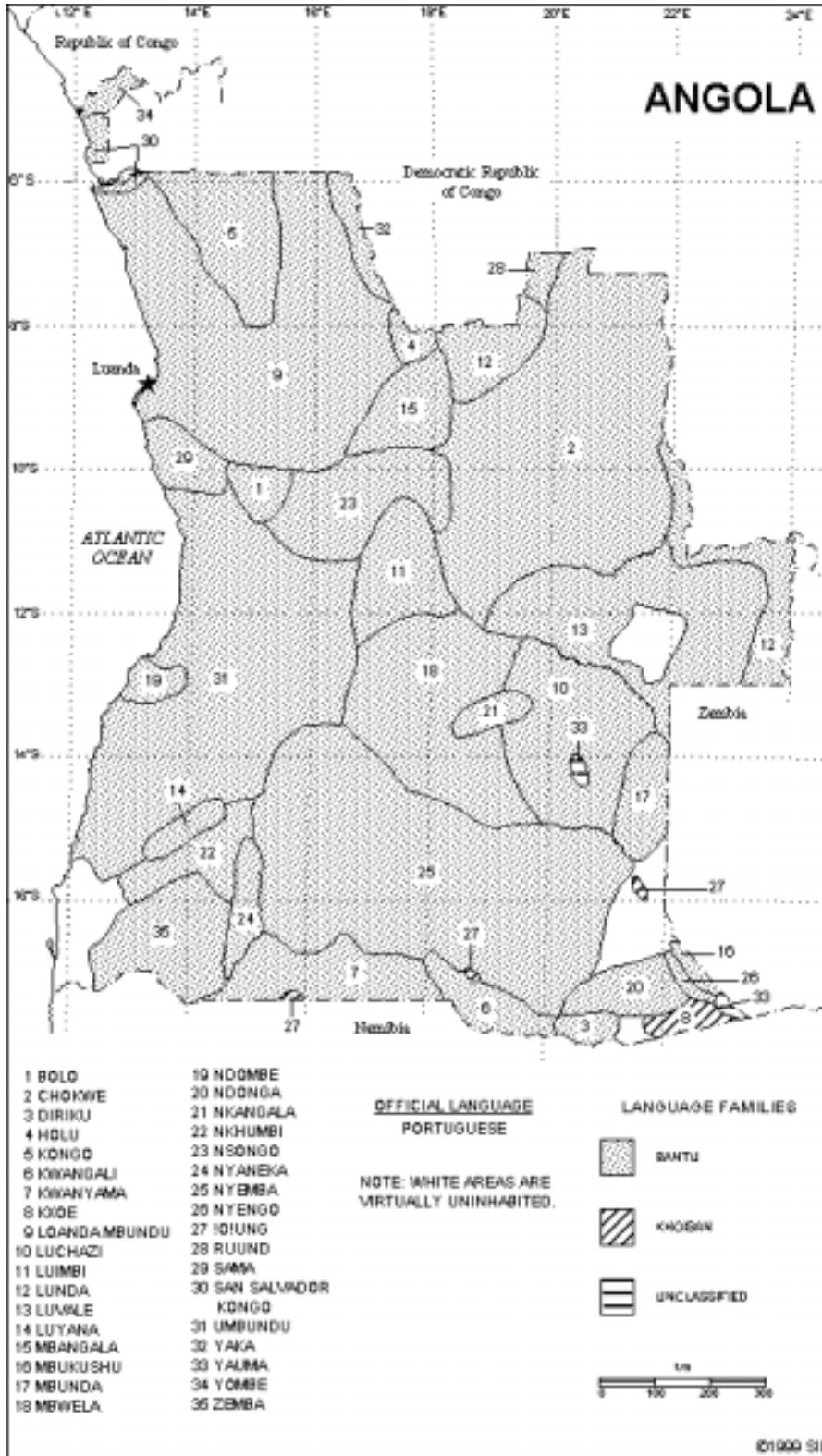
Bijlage 1 Kaart van Angola

Bijlage 2 Kaart van Cabinda

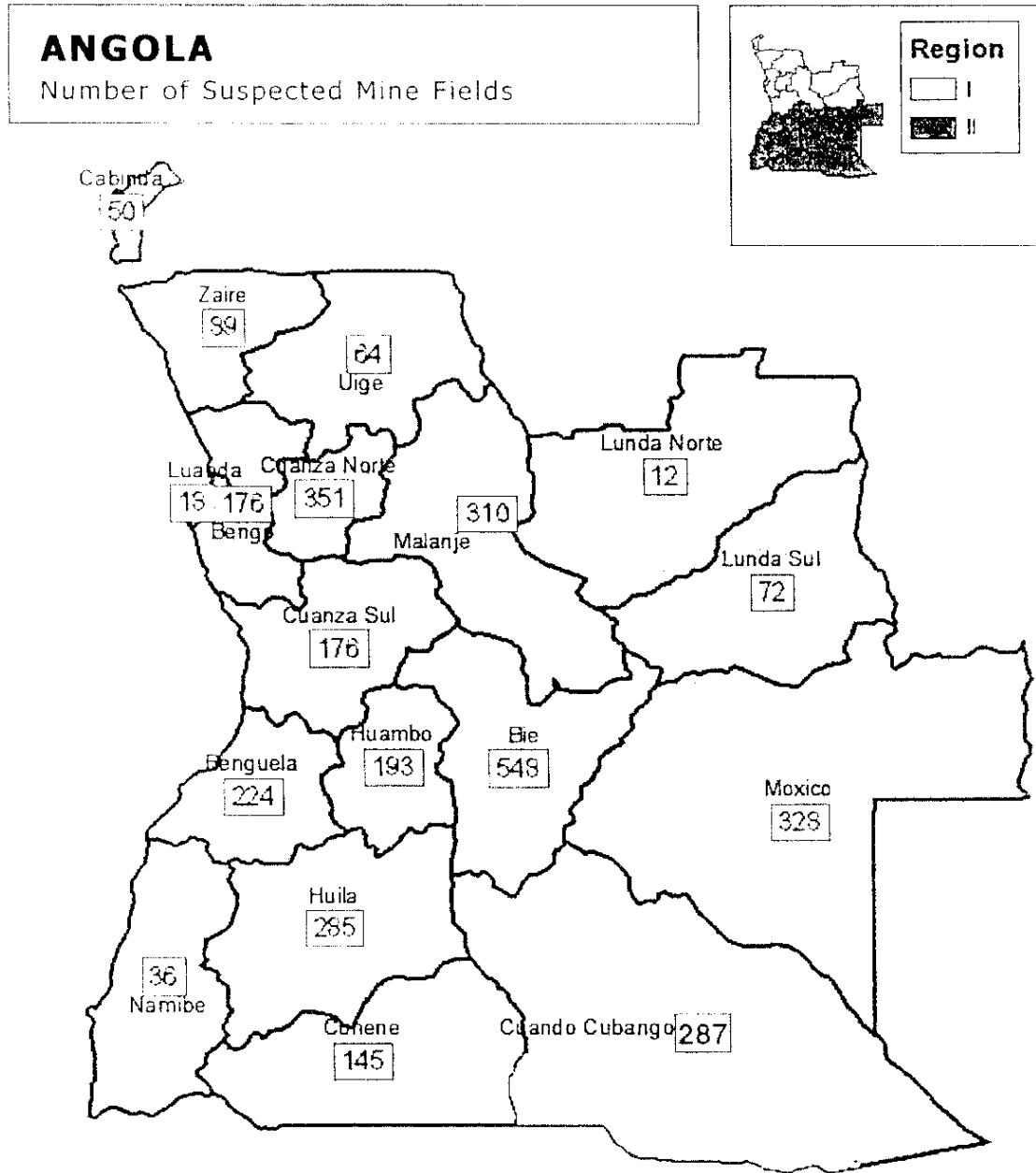
Bijlage 3 Kaart met gesproken talen in Angola

Bijlage 4 Kaart van Angola met indeling naar veiligheid

Bijlage 5 Kaart van Angola met geschatte aantallen mijnevelden

Dealing with Savimbi's Ghost: The Security and Humanitarian Challenges in Angola
ICG Africa Report N°58, 26 February 2003

Bijlage 6 Overzicht van politieke partijen vertegenwoordigd in de Nationale Assemblée

Movimento Popular de Libertação de Angola Partido de Trabalho	MPLA
União Nacional para a Independência Total de Angola	UNITA
Partido Renovador Social	PRS
Frente Nacional para a Libertação de Angola	FNLA
Partido Liberal Democrático	PLD
Partido Renovador Democrático	PRD
Aliança Democrática de Angola	ADA
Partido Social-Democrata	PSD
Partido da Aliança da Juventude, Operários e Campesinos de Angola	PAJOCA
Fórum Democrático Angolano	FDA
Partido Democrático para Progreso / Aliança Nacional Angolano	PDPANA
Partido Nacional Democrático Angolano	PNDA

De partijen staan op volgorde van grootte genoemd. Over het aantal zetels bestaat onduidelijkheid. www.electionworld.org stelt dat de Assemblée 220 leden telt, maar wanneer de aantallen zetels die de site per partij noemt opgeteld worden, komt het totaal op 227 zetels. De officiële regeringswebsite, www.angola.org/politics, staat dat de Assemblée 223 zetels heeft, maar de site van de Assemblée, www.parlamento.ao geeft bijelkaar opgeteld 217 leden. In ieder geval zijn de MPLA en UNITA veruit de grootste partijen, hebben FNLA, PRS en PLD enkele zetels en de rest één zetel per partij.